[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي جعلنا من المؤمنين المسلمين ووفقنا لتعلم علوم الحق واليقين واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك
له واشهد ان محمدا عبده ورسوله وصلى الله على خير خلقه محمد الذي سن لنا قيام رمضان وعلمنا احكام العبادة
وفضائل القرآن وعلى آله واصحابه الذين فازوا بمفازة الرحمة والرضوان اما بعد میگوید فقیر محمد عبد الرزاق لکهنوی ابن
رئیس المفسرین مولانا مولوی جمال الدین احمد مد الله ظلال فیوضه الی یوم الدین که مخفی و محتجب نماند بر اهل بصیرت که درین زمان خلل آوان بعضی از مفسدین فی
الارض بانکار سنیت تراویح که سنت سنیه پیغمبر آخر الزمان است دست و پا زده اکثری را از عوام الناس در ورطه ضلالت افگنده و ترک آنرا رواج داده اند و تابعان نبی
الکریم که مستبشر اند به بشارت قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله ویغفر لکم ذنوبکم بمفحوای المقتصر
علی نفسه مطعون و متهم بابتداع ساختند لهذا رساله مختصر در تحقیق آن مستدل باحادیث صحاح نبویه ترقیم نمودم که طالبان را بکار آید و نام
او منهاج الرضوان فی مسائل قیام رمضان نهادم و از مفصل به پنج فصل ساختم فصل اول در اثبات سنیت تراویح باید دانست
که تراویح جمع ترویحه است و آن مصدر است بمعنی استراحه و تسمیه اش باین اسم از آنست که بعد هر چهار رکعت از آن استراحه مستحب است و
شفعه را از آن ترویحه خوانند و آن سنت است باتفاق اهل سنت و جماعت و ثابت است باحادیث صحیحه در صحیح بخاری از عروه
آمده که ان رسول الله صلى الله عليه وسلم خرج ليلة من جوف الليل فصلى في المسجد وصلى رجال بصلوته فاصبح

الناس فتحدثوا فاجتمع اکثر منهم فصلی فصلوا معه فاصبح الناس فتحدثوا فکثر اهل المسجد من اللیلة
الثانیة فخرج رسول الله صلی الله علیه وسلم فصلوا بصلوته فلما کانت اللیلة الرابعة عجز المسجد عن اهله
حتی خرج لصلوة الصبح فلما قضی الفجر اقبل علی الناس فتشهد ثم قال اما بعد فانه لم یخف علی مکانکم ولکنی
خشیت ان تفترض علیکم فتعجزوا عنها فتوفی رسول الله صلی الله علیه وسلم والامر علی ذلک یعنی بدرستیکه
رسول خدا صلی الله علیه وسلم شبی که نیمه از آن گذشته بود بدر آمد از حجره و نماز گزارد در مسجد و آدمیان اقتدا کردند بآن حضرت و صبح آن
بیان کردند احوال نماز را تا جمع شدند زیاده از آن در شب دیگر پس نماز کردند همراه حضرت باز صبح آن با هم ذکر کردند زیاده گشتند پس
شدند اهل مسجد یعنی در شب سیوم از شب دوم پس برآمد آنحضرت صلی الله علیه وسلم و نماز گزاردند بنماز آنحضرت پس هرگاه که آمد شب
چهارم تنگ آمد مسجد از اهل خود تا آنکه برآمد آنحضرت برای نماز صبح یعنی تا صبح می آمدند کسان و می نشستند و آنحضرت در آن شب نبرآمد
بود پس وقتیکه از نماز فجر فارغ شد روی کرد بسوی آدمیان و کلمه شهادة خواند و فرمود که پوشیده نماند بر من آمدن شما لکن خوف کردم از آنکه
فرض شود بر شما و عاجز شوید از ادای آن پس وفات یافت آنحضرت و ماند امر بران یعنی نخواندند صحابه با امام تراویح و در خانه ها خود در
مشکوة می آرد از زید بن ثابت ان النبی صلی الله علیه وسلم اتخذ حجرة فی المسجد من حصیر فصلی فیها لیالی
حتی اجتمع علیه ناس ثم فقدوا صوته لیلة وظنوا انه قد نام فجعل بعضهم یتنحنح لیخرج الیهم فقال ما زال بکم
الذی رایت من صنیعکم حتی خشیت ان یکتب علیکم ولو کتب علیکم ما قمتم به فصلوا ایها الناس فی
بیوتکم فان افضل صلوة المرء فی بیته الا الصلوة المکتوبة متفق علیه یعنی نبی صلی الله علیه وسلم ساخت
حجره در مسجد از بوریا یعنی معتکف شد و نماز گزارد در آن شبها چند تا مجتمع شدند آدمیان پس نیافتند شبی آواز حضرت را گمان
بردند که آنحضرت خواب کرده است پس تنحنح کردند ایشان تا که برآید آنحضرت بنماز پس فرمود آنحضرت همیشه باد بشما آنچه
می بینم از کار شما من ترسیدم که نوشته شود بر شما و اگر فرض شود بر شما نتوانید قیام بآن پس نماز گزارید بخانه خود ای آدمیان چه
بهترین نماز مرد بخانه اوست غیر نماز فرض که بهترین آن در مسجد است این حدیث متفق علیه است که در صحاح سته موجود
است و نیز تحریص آنحضرت بر آن بصحاح ثابت میشود چنانچه ابوداود در سنن از ابی هریره روایت میکند که گفت کان
رسول الله صلی الله علیه وسلم یرغب فی قیام شهر رمضان من غیر ان یامرهم بعزیمة ثم یقول
من قام رمضان ایمانا واحتسابا غفر له ما تقدم من ذنبه فتوفی رسول الله صلی الله علیه

وسلم والامر على ذلك فى خلافة ابى بكر وصدرا من خلافة عمر رضي الله عنهما يعني بود رسول خدا صلى الله عليه
وسلم ترغيب مى نمود در قيام ماه رمضان بى انكه امر كند ايشان را بايجاب يعني بعضى اوقات از آنحضرت امر استحبابى نيز روى
داده مثل اذا دخل عليكم شهر رمضان صوموا يومه وقوموا ليله ومثل آنكه سابقا گذشت از امر گزاردن تراويح در خانه و باز استثنا
كردن فرض دليل قويست بر انكه مراد ازين امر ايجاب نيست پيغمبر مى فرمود كسيكه قيام رمضان بجا آرد با ايمان و اميد ثواب بخشيده
شود تمام گناهان ما سبق او كه سرزده اند ازو پيغمبر وفات يافت و ماند امر بران بعد از ان بود امر بران در خلافة ابى بكر صديق
رضى الله عنه و چيزى از خلافة عمر رضي الله عنه يعني حضرت عمر جماعة تراويح در مسجد مقرر ساختند چنانچه در موضع خود خواهد آمد ان شاء الله
تعالى از اينجا مندفع گرديد قول كسيكه قائل بفرضيتش گشته است و بر مواظبة آنحضرت بران امر فرمودن و تحريص نمودن باقامت
آن در خانه دليل قويست چه حضرت صلى الله عليه وسلم حريص بود بر عبادت و اما آنچه از ام المؤمنين عائشه رضى الله عنها مرويست كه
آنحضرت زياده نميكرد در رمضان و نه در غير ان از يازده ركعة مراد نماز تهجد است كه هميشه بر مى خواند چنانچه همين ام المؤمنين مرويست
ان النبى صلى الله عليه وسلم صلى ذلك فى رمضان رواه البخاري يعني نبى صلى الله عليه وسلم نماز گزارد و آن
گزاردن ان نماز در رمضان بود يعني در غير آن نگزارده بود پس آن تسويه رمضان و غير آن در گزاردن يازده ركعة در تهجد بود پس
منافى نخواهد بود گزاردن تراويح را غير از تهجد كه بروايه عائشه رضى الله عنها يازده ركعة است و آنچه فقهاء ما رحمهم الله مواظبة
امير المؤمنين عمر رضي الله عنه را دليل مى آرند مراد مواظبة بر هيئة مخصوصه است نه نفس تراويح چنانچه در موضع خود مى آيد در
خزانة المفتين ميگويد التراويح سنة موكدة للرجال و النساء هو الصحيح و فى الدر المختار والتراويح سنة
موكدة لمواظبة الخلفاء الراشدين للرجال و النساء اجماعا و فى المستملى شرح منية المصلى ومن السنن الموكدة
التراويح و فى الهداية والاصح انها سنة كذا روى الحسن عن ابى حنيفة رحمه الله لانه واظب عليها الخلفاء
الراشدون والنبي عليه الصلوة والسلام بين العذر فى تركه المواظبة وهو خشية ان تكتب علينا و
فى الجمع البركات و فى فتاوى الحجة هي سنة موكدة باجماع الصحابة رضى الله عنهم ومنكرها ضال مبتدع
غير مقبول الشهادة و فى المضمرات هو الصحيح كذا فى شرح ابى المكارم فى الخانيه هى سنة موكدة للرجال
والنساء توارثها الخلف عن السلف من لدن تاريخ رسول الله صلى الله عليه وسلم الى يومنا هذا كذا فى
كنز العباد و لو ترك اهل بلدة التراويح قاتلهم الامام على ذلك كذا فى السراجيه يعني تارك تراويح مسئ است و منكر

ضال و مبتدع خارج از عرفه اهل سنت و فی فتاوی قاضیخان التراویح سنة مؤكدة للرجال و النساء توارثها الخلف عن
السلف من لدن تاريخ رسول الله صلى الله عليه وسلم الى يومنا هذا و هكذا روى الحسن عن ابي حنيفة رحمهما الله
انها سنة لا ينبغي تركها و قال قوم من الروافض سنة للرجال دون النساء و قال قوم منهم ليست سنة اصلا لان
النبي عليه السلام اقامها في بعض الليالي و لم يواظب عليها ثم احدثها عمر رضي الله عنه و لاهل السنة و
الجماعة ما جاء عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال في شان رمضان فرض الله تعالى عليكم صيامه و سن لكم
قيامه و قد واظب عليها الخلفاء الراشدون رضي الله عنهم اجمعين و قال عليه السلام عليكم بسنتي و سنة
الخلفاء الراشدين من بعدي و اقامها ازواج النبي صلى الله عليه وسلم نحو عائشة و ام سلمة رضي الله عنهما
اقامت عائشة رضي الله عنها خلف ذكوان و ام سلمة رضي الله عنها اقامت بجماعة النساء امتها مولاتها
ام الحسن البصري و كانت هي في صفهن و اثنى علي على عمر رضي الله عنهما و دعا له بالخير فقال نور الله تعالى
مضجع عمر كما نور مساجدنا و انما لم يواظب النبي عليه السلام خشية ان تكتب علينا اليه اشار في حديث
رواه عمر رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه وسلم فثبت انها سنة و في شرح ابي المكارم سن التراويح هي
للرجال و النساء و بعض الروافض على انها سنة الرجال و هي سنة النبي صلى الله عليه وسلم
تنبيه حاصل مقصود قاضي خان از نقل اقامت ام المؤمنين ام سلمة و ام المؤمنين عائشة صديقه رضي الله
عنهما تراويح را سنيه نفس تراويح است بزنان نيز نه آنکه جواز کيفيت آن ازين امهات المؤمنين ثابت باشد زيرا که
حضرت صلى الله عليه وسلم جماعه را مخصوص برجال موکد ساخته چنانچه از روايات کتب احاديث مستفاد
و واضح است في المشكوة في الفصل الاول من باب الجماعة و فضلها برواية البخاري عن
ابي هريرة رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم و الذي نفسي بيده
لقد هممت ان امر بحطب فيحطب ثم آمر بالصلوة فيؤذن لها ثم امر رجلا فيؤم
الناس ثم اخالف الى رجال و في رواية لا يشهدون الصلوة فاحرق عليهم بيوتهم و الذي
نفسي بيده لو يعلم احدهم انه يجد عرقا سمينا او مرماتين حسنتين لشهد العشاء و فيه
في الفصل الثاني من باب الامامة برواية ابي داود عن ابي عطية العقيلي قال كان مالك بن الحويرث

رضی الله عنه یاتینا الی مصلانا یتحدث فحضرت الصلوة یوما قال ابو عطیة فقلنا له
تقدم فصله قال لنا قدموا رجلا منکم یصلی بکم وسأحدثکم لم لا اصلی بکم سمعت رسول
الله صلی الله علیه وسلم یقول من زار قوما فلا یومهم ولیومهم رجل منهم ازاینجا یعنی فرمودن
رسول الله صلی الله علیه وسلم ولیومهم رجل منهم معلوم شد که غیر مردان امام شدن نمازها نمی باید پس نماز
امامت زنان کردن هم نمی شاید وانچه از گزاردن حضرت ام المؤمنین ام سلمه رضی الله عنها تراویح را با امامت
ام حسن بصری منقول شده یا باجتهاد حضرت ممدوحه بوده باشد واجتهاد افراد اصحاب با وجود مخالفت
دیگران از اصحاب حکم روایة شاذه دارد در اثبات احکام سند نمیتوان شد وهیچ یک از صحابه قائل
امامت زنان نشده پس بی شبهه جماعة زنان بانفراد هن زنان هم امام وهم مقتدیان باشند
مکروه تحریمی است که حکم حرام دارد چنانچه اتفاق کرده اند فقهای حنفیه بران در وقایه نوشته
کره جماعة النساء وحدهن وفی البحر الرائق وجماعة النساء ای وکره جماعة النساء لانها
لا تخلو عن ارتکاب محرم وهو قیام الامام وسط الصف فیکره کالعراة کذا فی الهدایة
وهو یدل علی انها کراهة تحریم لان التقدم واجب علی الامام للمواظبة من النبی صلی الله علیه وسلم وترک
الواجب موجب لکراهة التحریم المقتضیة للاثم ویدل علی کراهة التحریم فی جماعة العراة بالاولی واستثنی
الشارحون جماعتهن فی صلوة الجنازة فانها لا تکره فانها فریضة وترک التقدم مکروه فدار الامر
بین فعل المکروه لفعل الفرض وترک الفرض لترکه فوجب الاول بخلاف جماعتهن فی غیرها ولو صلین
فرادی فقد یسبق احدهن فتکون صلوة الباقیات نفلا والتنفل بها مکروه فیکون فراغ تلک موجبا لفساد
الفریضة کصلوة الباقیات کتقیید الخامسة بالسجدة لمن ترک القعدة فافاد ان امامة المرأة للنساء
صحیحة واستثنی فی السراج الوهاج مسئلة وهی ما لو استخلف الامام امرأة وخلفه رجال ونساء فسدت
صلوة الرجال والنساء والامام المقتدیة فی قول اصحابنا الثلاثة خلافا لزفر واما فساد صلوة الرجال
فظاهر واما فساد صلوة النساء فلانهم دخلوا فی تحریمة کاملة واذا انتقلوا الی تحریمة ناقصة لم یجز
کانهم خرجوا من فرض الی [illegible] وکره جماعة النساء وحدهن لانه یلزمهن احد المحظورین قیام

الامام وسط الصف وهو مکروه او تقدم الامام وهو ایضا مکروه فی حقهن وفی رمز الحقائق شرح
کنز الدقائق للعینی وکره ایضا جماعة النساء لانها لا تخلو عن نوع حرام وفی مختار الفتوی ویکره للنساء
حضور الجماعات وفی القدوری ویکره للنساء ان یصلین وحدهن بجماعة وفی معدن الحقائق شرح
کنز الدقائق وجماعة النساء ای کره جماعة النساء عندنا وفی ملتقی الابحر وکذا یکره جماعة النساء وحدهن لانه
یلزمهن احد المحظورین اما قیام الامام وسط الصف وتقدمه وهو مکروه فی حقهن کراهة
تحریم الا فی صلوة الجنازة فانها لا یکره فیها لانها فریضة ولا تترك بالمحظور وفی الصلیة ویکره للنساء
ان یصلین وحدهن الجماعة لانها لا تخلو عن ارتکاب محرم وهو قیام الامام وسط الصف فیکره کالعراة وفی
شرح المختصر الوقایة لمولانا عبد العلی البرجندی کجماعة النساء وحدهن فانها مکروهة ایضا لاستلزامها
کراهة توسیط الامام او زیادة الکشف والمقصود من تقیید الواحدة انه لو اقتدی النساء امام مع
الرجال وبدونهم برجل لا یکره ولا یبقی ان یتوهم انه لو اقتدی النساء مع الرجال بالمرئة اندفعت الکراهة
فانه باطل قطعا واعترض علیه بان کراهة امامة النساء تحریمیة وکراهة هؤلاء المذکورین تنزیهیة فلا یحسن التشبیه
ویمکن ان یقال تقریبه فی العربیة ان الاکثر فی باب التشبیه ان یکون وجه الشبه اقوی فی المشبه به فلا یرد
الاعتراض وفی جامع الرموز کجماعة النساء جمع نسوة اسم جمع وحدهن حال او مصدر کما هو رأی البصریة
او ظرف کرأی الکوفیة والمعنی کاقتداءهن بامرئة فانه مکروه وفیه اشعار بانه لا یکره جماعتهن
فی صلوة الجنازة وکذا اقتداءهن بالرجال وهذا اذا لم یکن فی الخلوة والا فیکره ان کان محرما للکل کذا فی النهایة
وفی شرح مختصر الوقایة لملا الیاس الرومی جماعة النساء وحدهن مثل جماعت گزاردن زنان تنها بی مرد که امام ایشان نیز زن باشد
مکروه است انتهی و در جماعة زنان با امامة زن یکی از دو کراهة تحریم متصور است اگر امام پیش ایستاده شود
هرج و بیباکی مینماید وان بفحوای آیه کریمه وقرن فی بیوتکن ولا تبرجن حرام است واگر میان صف
ایستاده شود ترک مقام امام و تخلف از طور جماعة مسنونه لازم می آید اهم اگر با وجود ارتکاب کراهة اگر
زنان با امامة زن جمع گشته امام در میانه صف ایستاده شان بایست بنا بر تقلیل کراهة گو تحریمی باشد کما فی شرح الوقایة

وتقف الامام وسطهن لو فعلن لفظ الامام يستوي فيه المذكر والمؤنث فلم يقل الامامة لان التاء
فيه وفي الدر المختار ويكره تحريما جماعة النساء ولو في التراويح في غير صلوة جنازة لانها لم تشرع مكررة
فلو انفردن تفوتهن بفراغ احداهن ولو امت فيها رجالا لا اعادة لسقوط الفرض بصلوتها الا
اذا استخلفها الامام وخلفه رجال ونساء فتفسد صلوة الكل فان فعلن تقف الامام وسطهن فلو
تقدمت اثمت الا الخنثى فيتقدمهن كالعراة فيتوسطهم الامام وتكره جماعتهم تحريما فتح وفي الطحطاوي
قوله ويكره تحريما جماعة النساء لان الامام ان تقدمت لزم زيادة الكشف وان وقفت وسط الصف
لزم ترك الامام مقامه وكل منهما مكروه كما في العناية وهذا يقتضي عدم الكراهة لو اقتدت
واحدة فقط بمحاذية لفقد الامرين الى آخر ما في الحلبي فيه ما قوله تقف الامام هو من يؤتم به ذكرا كان او انثى
وترك الهاء هو الصواب لانه اسم وصفة نهر فلا بد من تقدم عقبها على عقب من خلفها اقول هذا على
غير الاصح الاتي والوسط هنا بسكون السين لا غير وفي الصحاح كل موضع صلح فيه بين فالتسكين
نحو جلست وسط القوم والا فالتحريك كجلست وسط الدار وربما سكن وليس بالوجه انتهى وقيل كل منهما يقع موقع الاخر وكانه
الاشبه وذكر السيوطي في شرح الالفية ان موضع صالح لبين نحو جلسنا وسطهم [illegible] وسط الكلمة
ابو السعود واذا توسطت لا تزول الكراهة لانه اقل كراهية من التقدم قاله في البحر وفي رد المختار المعروف
[illegible] قوله ولو في التراويح افاد ان الكراهة في كل ما تشرع فيه جماعة الرجال فرضا او نفلا وفيه ايضا
قوله تقف الامام بالمثناة الفوقية لان فاعله الامام وهو هنا مؤنث حقيقي الخ وقال ملا علي
القاري يجوز التذكير لانه مصدر بمعنى المفعول اي المقتدى به الخ وفي النهر هو من يؤتم به
ذكرا كان او انثى وفي بعض النسخ الامامة وترك الهاء هو الصواب لانه اسم لا صفة اه قوله
وسطهن في المغرب الوسط بالتحريك اسم لعين ما بين طرفي الشيء كمركز الدائرة وبالسكون
اسم مبهم لداخل الدائرة مثلا ولذا كان ظرفا والاول يجعل مبتدا وفاعلا ومفعولا به الخ وفي
ضياء العلوم الوسط بالسكون ظرف مكان بالفتح اسم تقول وسط رأسه دهن [illegible]
[illegible] ظرف واذا فتحت السين فتحت الطاء وقلت وسط رأسه دهن فهو اسم الخ

قلت وعليه فيجوز هنا الفتح والسكون لانها اذا وقفت في نصف الصف صدق انها في الوسط
بالسكون وانها عين الوسط بالتحريك ويكون نصبه في الاول على الظرفية وفي الثاني على الحال
لانه بمعنى متوسطة فافهم قوله فلو تقدمت اثمت افاد ان وقوفها وسطهن واجب كما صرح به
في الفتح وان الصلوة صحيحة وانها اذا توسطت لا تزول الكراهة وانما ارشد الى التوسط
لانه اقل كراهة من التقدم كما في السراج بحر وجماعة زنان با امامت مردى بدون شركت مردى ديگر يا اقتدا
در خانه مكروه است ودر مسجد روا است كما في الدر المختار كما تكره امامة الرجل لهن في بيت ليس معهن رجل غيره
ولا محرم منه كاخته او زوجته او امته اما اذا كان معهن واحد ممن ذكر او امهن في المسجد لا يكره
بحر وفي الطحطاوي قوله اما اذا كان معهن واحد اي شخص احد فيعم الانثى قوله او امهن في
المسجد اي وبابه مفتوح قاله الحلبي بحثا قوله لا يكره هل ان الرجلين في الخلوة والا فتكره ان يحضر [illegible]
ونحوه للحموي وفيه نظر الا ان يحمل على المحرم برضاع او مصاهرة قال ابو السعود وفي الشامي قوله ليس معهن
رجل غيره ظاهره ان الخلوة بالاجنبية لا تنتفي بوجود امرأة اجنبية اخرى وتنتفي بوجود محرم او
ايضا قوله في المسجد لعدم تحقق الخلوة فيه لذا لو اجتمع بزوجته فيه لا تعد خلوة كما ياتي في فصل
در مقدار تراويح بايد دانست سنت در تراويح بيست ركعت است [illegible] روى البيهقي باسناد
صحيح ان الناس كانوا يقومون على عهد عمر بن الخطاب رضي الله عنه في شهر رمضان عشرين ركعة قال
الحلبي والسر في كونها عشرين ان الرواتب في غير رمضان عشر ركعات فضوعفت لانه وقت جد
وتشمير وفي الموطا بثلاث وعشرين وجمع البيهقي بينهما بانهم يوترون بثلث روايت كرد بيهقي باسناد صحيح
كه مردمان قيام مى نمودند در عهد عمر بن الخطاب رضي الله عنه در ماه رمضان بيست ركعت گفت حلبي سر در بودن آن بيست
ركعت اينست كه رواتب در غير رمضان ده ركعت است پس دو گونه كرده شد آن قيام كه آن وقت مشقت است
چنانچه حضرت رسالت مآب فرموده در شان رمضان وينادي مناد يا باغي الخير اقبل ويا باغي الشر اقصر يعني منادى
ندا ميكند كه اى طالب خير پيش كن يعني مستعد شو وزياده كن عمل خير واى جوينده بدى كم كن ومولانا بحر العلوم در اركان
البيهقي مى آرند از ابن عباس كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يصلي في رمضان عشرين ركعة بود رسول

صلی الله علیه وسلم نماز می کرد در رمضان بیست رکعت و نیز نقل میکنند از شیخ عبد الحق که گفت گفته‌اند یعنی محدثین که اسناد آن ضعیف است
و معارض بحدیث ام المؤمنین عائشه رضی الله عنها و ظاهر آنست که معارضه نیست چه ام المؤمنین خبر بموافق علم خود داد و احتمال دارد
که رسول خدا صلی الله علیه وسلم بیست رکعت در خانه ام المؤمنین میمونه خوانده باشد مشاهده ابن عباس و مواظبت صحابه بر بیست
رکعت قرینه صحت روایت ابن عباس است پس تقرر ماند امر بران در زمان شریف آنحضرت و در زمان خلافت افضل الصدیقین
و در ابتدای خلافت امیر المؤمنین عمر رضی الله عنهما پس ترجیح کرد امیر المؤمنین کسانرا بر قاری واحد پس نماز کردند همراه او
یازده رکعت بعد ازان تقرر یافت بیست رکعت پس گشت سنت بیست رکعت و نیز همین سنت مذهب فقهاء شافعیه و نزد مالکیه
سی و شش رکعت است در قولی از ایشان چهل رکعت کذا فی شرح ابی المکارم **فصل سوم** در نیت تراویح ادا میشود تراویح
بنیت تراویح یا بنیت سنت وقت یا بنیت قیام شب رمضان و در نیت مطلق نماز یا بنیت تطوع بدون قید وقت اختلاف است
و صحیح آنست که ادا نمیشود و همچنین اگر کسی در تراویح اقتدا بمفترض یا بکسی که نفل دیگر میگذارد و همچنین اگر اقتدا با امام تراویح
کرد بدون نیت تراویح یا نماز امام ادا نخواهد شد یا جمله تعیین نیت شرط است در تراویح چنانکه اگر کسی تراویح به نیت قضا
فجر یا غیر آن گزارد تراویح ادا نخواهد شد و نیز تعیین هر شفعه شرط نیست که اگر در شفعه ثانیه اقتدا بنیت شفعه اولی کرد روا است
کذا فی فتاوی قاضیخان و از اینجاست که کسی چار ترویحه بنیت تراویح همراه امام گزارد و بعد ازان اقتدا بشفعه ثانیه
بنیت ترویحه و نظر به آنکه امام نیز ترویحه میخواند که بیست رکعت تراویح ختم شد و امام تراویح میخواند نماز شب روا است کذا فی التاتارخانیه
فصل چهارم در کیفیت تراویح باید که تراویح بیست رکعت بگزارد به ده سلام با جماعت و ختم قرآن در مسجد و توقف باید
هر ترویحه که عبارت از چار رکعت از تراویح است و میان ترویحه خامسه و وتر کذا فی القاضیخان و خزانة المفتیین و مستحب
باداء ها با جماعت یعنی مستحب است ادای تراویح یعنی در مسجد زیرا که نفس جماعت در تراویح سنت است علی الکفایه که اگر تمام
اهل مسجد فرادی خوانند مسیء خواهند شد و اگر در مسجد اقامت تراویح بجماعت کرده شود یکی از احاد ناس تخلف از جماعت ورزد
بدون انکار مسیء نخواهد شد اما آنکس را نیز ادای تراویح بجماعت مستحب است و نیز اگر قومی ادای تراویح بجماعت در خانه کنند
با آنکه در مسجد نیز جماعت تراویح میشود مسیء نخواهد شد کذا فی الجمع البرکات والسنة فیها الجماعة عند الجمهور علی
الکفایة حتی لو ترك اهل المسجد اساؤا ولو اقامها البعض فالمتخلف عن الجماعة تارك للفضیلة ولم
یکن مسیئا کذا فی خزانة الروایات و فی فتاوی قاضیخان والحاصل ان الجماعة علی وجه الکفایة ان ترك

اهل المسجد كلهم فقد اساؤا وتركوا السنة وان قيمت التراويح فى المسجد بالجماعة وتخلف رجل
من احاد الناس وصلى فى بيته يكون تاركا للفضيلة ولا يكون مسيئا ولا تاركا للسنة وان كان
الرجل ممن يقتدى به ويكثر الجمع بحضرته ويقل عند غيبته لا ينبغى له ان يترك الجماعة لان فى
تركه تقليل الجماعة وان صلى بجماعة فى البيت اختلف المشايخ والصحيح ان للجماعة فى البيت فضيلة
وللجماعة فى المسجد فضيلة اخرى فاذا صلى فى البيت بجماعة فقد حاز فضيلة اداءها بالجماعة وترك
الفضيلة الاخرى هكذا قاله الشيخ القاضى الامام ابو على النسفى رحمه الله والصحيح ان اداءها بالجماعة
فى المسجد افضل لان فيه تكثير الجماعة از اينجا معلوم شد كه در جماعة كردن تراويح در خانه ترك فضيلت مسجد است
وترك فضيلت موجب اساءة نيست چه در اول مسئله مينويسد يكون تاركا للفضيلة ولا يكون مسيئا وفى الهداية والسنة
فيها الجماعة لكن على وجه الكفاية حتى لو امتنع اهل المسجد عن اقامتها كانوا مسيئين ولو اقامها
البعض فالمتخلف عن الجماعة تارك للفضيلة لان افراد الصحابة رضى الله عنهم يروى عنهم التخلف و
فى خزانة المفتين والجماعة على وجه الكفاية ان تركها اهل المسجد كلهم فقد اساؤا وتركوا السنة وان قيمت
التراويح فى المسجد بالجماعة وتخلف رجل من احاد الناس وصلى فى بيته يكون تاركا للفضيلة ولا يكون
مسيئا ولا تاركا للسنة وان كان الرجل ممن يقتدى به ويكثر الجمع بحضرته ويقل عند غيبته لا ينبغى
له ان يترك الجماعة لان فى تركه تقليل الجماعة واذا صلى فى البيت بالجماعة فقد حاز فضيلة اداءها بالجماعة
الا فى المسجد افضل لان فيه تكثير الجماعات وفى الاركان الاربع لمولانا عبد العلى بحر العلوم وان ترك اهل
المسجد كلهم صلوة التراويح بالجماعة اساؤا وان اقاموها فى مسجدهم بجماعة وتخلف البعض لا يسيئوا لان
الصحابة فى زمن امير المومنين كانوا لا يجتمعون كلهم بل قد يتخلف البعض ويصلون فى بيوتهم ولا
ينكر احد على المتخلفين وفى الدر الغرر والجماعة فيها اى فى التراويح سنة على الكفاية حتى لو ترك
اهل المسجد اساؤا ولو اقامها البعض فالمتخلف تارك الفضيلة ولا يكون مسيئا اذ قد ثبت التخلف عن بعض الصحابة
وعن ابى يوسف من قدر على ان يصلى فى بيته كما يصلى مع الامام فصلوته فى بيته افضل والصحيح
ان للجماعة فى البيت فضيلة وللجماعة فى المسجد فضيلة اخرى فهو حاز احدى الفضيلتين وترك الفضيلة

الزيادة كذا في الكافي وفي الدر المختار والجماعة فيها سنة على الكفاية في الاصح فلو تركها اهل مسجد اثموا الا لو ترك بعضهم وكل ما شرع بجماعة فالمسجد فيه افضل وفي البضاعة المزجاة حاشية شرح الوقاية وسن فيه الجماعة للرجال والنساء على الكفاية حتى لو تخلف بعض اهل المسجد لو يسئ اما لو فاتت الكل اساءوا والجماعة للرجال في المسجد افضل وقيل في البيت وفي رمز الحقائق شرح كنز الدقائق والباء في قوله بجماعة متعلق بقوله سن و السنة فيها الجماعة عند الجمهور على سبيل الكفاية حتى لو ترك اهل مسجد اساءوا وعن ابي يوسف عليه الرحمة انه ان امكنه اداؤها في بيته مع مراعاة السنة فالصلوة في بيته افضل الا ان يكون فقيها كبيرا يقتدى به وفي المستملي الصغير واقامتها بالجماعة سنة ايضا وعن ابي يوسف رحمه الله ان امكنه اداؤها في بيته مع مراعاة سننها فهو افضل الا ان يكون فقيها يقتدى به والاصح ان الجماعة فيها افضل وعليها الجمهور لكنها سنة على سبيل الكفاية حتى لو ترك اهل المحلة كلهم الجماعة وصلوا في بيوتهم فقد تركوا السنة وقد اساءوا في ذلك وان اقيمت التراويح في المسجد بالجماعة وتخلف عنها رجل من افراد الناس وصلى في بيته فقد ترك الفضيلة لا السنة فلم يأثم وفي قوله من افراد الناس اشارة الى ما تقدم انه ان كان ممن يقتدى به لا ينبغي له ان يتخلف وان صلى في بيته بالجماعة حصل لهم ثوابها وفضلها ولكن لم ينالوا افضل الجماعة التي تكون في المسجد لزيادة فضيلة المسجد واظهار شعائر الاسلام وهكذا في المكتوبات اي في الفرائض لو صلى جماعة في البيت على هيئة الجماعة في المسجد نالوا فضيلة الجماعة وهي المضاعفة بسبع وعشرين درجة لكن لم ينالوا فضيلة الجماعة الواقعة في المسجد فالحاصل ان كل ما شرع فيه الجماعة فالمسجد فيه افضل وفي شرح ابي المكارم على مختصر الوقاية والسنة فيها الجماعة على سبيل الكفاية وعن ابي يوسف رحمه الله ان من يصلي بها في بيته كما يصلي مع الامام ففي البيت افضل وفي البحر الرائق قوله بجماعة متعلق بسن بيانا لكون الجماعة سنة فيها وفيها ثلثة اقوال الاول ما اختاره المصنف رحمه الله انها سنة على الاعيان حتى ان من صلى التراويح منفردا فقد اساء وان ترك السنة وان صليت في المساجد وبه كان يفتي ظهير الدين المرغيناني لمواظبته عليه الصلوة والسلام وايها بالجماعة و[illegible] السلف في تركها الثاني ما اختاره الطحاوي في مختصره حيث قال يستحب ان يصلي التراويح في بيته

الا ان يكون فقيها عظيما يقتدى به فيكون فى حضوره ترغيب غيره وفى امتناعه تقليل الجماعة مستدلا
بحديث افضل صلوة المرء فى بيته الا المكتوبة وهى رواية عن ابى يوسف رحمه الله عليه كما فى الكافى والثالث
ما صحح فى المحيط والخانية واختاره فى الهداية وهو قول اكثر المشائخ على ما فى الذخيرة وقول الجمهور على ما
فى الكفاية انها سنة على الكفاية حتى لو ترك اهل المسجد كلهم الجماعة فقد اساؤا واثموا وان اقيمت التراويح
بالجماعة فى المسجد وتخلف عنهم افراد الناس وصلى فى بيته لم يكن مسيئا لان افراد الصحابة يروى عنهم
التخلف كابن عمر على ما رواه الطحاوى والجواب عن دليل الطحاوى ان قيام رمضان مستثنى من الحديث
لفعله صلى الله عليه وسلم اياه فى المسجد ثم فعل الخلفاء الراشدين من بعده اذ لا يختارون المفضول و
يجمعون عليه واما من تخلف من الصحابة فاما بعذر او لانه كان افضل فى اجتهاده وهو معارض بما هو اولى منه
وهو اتفاق الجم الغفير على خلافه فالحاصل ان القول الاول والثالث تفقا على فضليتها وانما الكلام
فى الاساءة بالترك من البعض واطلق المصنف رحمه الله فى الجماعة ولم يقيدها بالمسجد لما فى الكافى والصحيح
ان للجماعة فى بيته فضيلة وللجماعة فى المسجد فضيلة اخرى فهو حاز احدى الفضيلتين وترك
الفضيلة الاخرى انتهى وفى البرهان شرح مواهب الرحمن الجماعة فى الاصح على وجه الكفاية حتى لو امتنع
اهل المسجد عن اقامتها كانوا مسيئين ولو اقامها البعض فالمتخلف تارك للفضيلة لانه تخلف عنها افراد
من الصحابة والتابعين كابن عمر وعروة والقاسم وابراهيم ونافع وسالم وروى المعلى عن ابى يوسف ان
امكنه اداؤها فى بيته مع مراعاة سنة القراءة واشباهها فليصلها فى بيته الا ان يكون فقيها كبيرا
يقتدى به لقوله صلى الله عليه وسلم عليكم بالصلوة فى بيوتكم فان خير صلوة المرء فى بيته الا المكتوبة
وجوابه ان قيام رمضان مستثنى من ذلك لما تقدم من فعله صلى الله عليه وسلم وبيان العذر فى تركه
وفعل الخلفاء الراشدين حتى قال على رضى الله عنه نور قبر عمر كما نور مساجدنا والمبتدعة انكروا اداؤها
بالجماعة فى المسجد فاداؤها بالجماعة شرع شعار للسنة كاداء الفرائض بالجماعة شرع شعار الاسلام
وفى المرقاة شرح المشكوة لملا على القارى عن زيد بن ثابت ان النبى صلى الله عليه وسلم اتخذ حجرة فى المسجد
من حصير فصلى فيها ليالى حتى اجتمع عليه ناس ثم فقدوا صوته ليلة وظنوا انه قد نام فجعل بعضهم يتنحنح ليخرج اليهم

فقال ما زال بكم الذي رايت بكم من صنيعكم حتى خشيت ان يكتب عليكم ولو كتب عليكم ما قمتم به فصلوا
ايها الناس في بيوتكم فان افضل صلوة المرء في بيته الا الصلوة المكتوبة متفق عليه رواه الاربعة
ولفظ للبخاري قاله ميرك قال ابن الهمام وفي الصحيحين عن عائشة انه صلى الله عليه وسلم صلى في المسجد
فصلى بصلوته ناس ثم صلى من القابلة فكثر الناس ثم اجتمعوا من الثالثة فلم يخرج اليهم فلما اصبح قال
قد رايت الذي صنعتم فلم يمنعني من الخروج اليكم الا اني خشيت ان يفترض عليكم وذلك في رمضان
وزاد البخاري في كتاب الصوم فتوفي رسول الله صلى الله عليه وسلم والامر على ذلك قال ابن حجر واستمر
كذلك زمنه صلى الله عليه وسلم وزمن خلافة ابي بكر وصدرا من خلافة عمر ثم جمع الرجال على ابي بن
على سليمان بن ابي حثمة وفي رواية انه امر ابيا وتميما ان يقوما للناس فكان القاري يقرأ بالمائتين حتى كنا
نعتمد على العصا من طول القيام وكان عمر يقول في جمع الناس على جماعة واحدة نعمت البدعة وانما
سماها بدعة باعتبار صورتها فان هذا الاجتماع محدث بعد النبي صلى الله عليه وسلم واما باعتبار الحقيقة
فليست بدعة لانه صلى الله عليه وسلم انما امرهم بصلوتهم في بيوتهم لعلة هي خشية الافتراض وقد
زالت بموته صلى الله عليه وسلم ولم يامر بها ابو بكر رضي الله عنه لانه كان مشغولا بما هو اهم منها و
كذلك اوائل خلافته ومن ثم قال النووي الصحيح باتفاق اصحابنا ان الجماعة فيها افضل بل ادعى
بعضهم الاجماع فيه اي اجماع الصحابة على ما قاله بعض الائمة وخالف البيهقي فقال المجمع عليها
كما هو قول اكثرهم وقيل الانفراد فيها افضل قالوا ومحله فيمن يحفظ القرآن ولا يخاف النوم والكسل
ولا يختل جماعة المسجد لفقده از اينجا معلوم شد كه اختلاف در شخص حافظ القرآن است كه از تراويح خواندنش در خانه ختم
ختم لازم نيايد وهم از نبودنش در مسجد اختلال جماعت مسجد لازم نيايد وخوف نوم وكسل هم ندارد كه نزد بعضي در خانه اقامت
تراويح افضل است واو نزد بعضي در مسجد بل نزد اكثر علما ونيز همين است قول صحيح وبر اين است فتوى ما در حق كسيكه اين تخصيص
نباشد اختلافي نيست در افضليت اقامت تراويح در مسجد پس اگر حافظ نيست وبتفردش ختم لازم مي آيد وآن سنت
پس موجب اسائت خواهد بود وهمچنين اگر خوف نوم وكسل دارد تفردش پس سبب ترك باشد ونيز اگر از نبودنش در
اختلال جماعت باشد پس موجب شوكت اسلام است كه تراويح هم يكي از شعار اسلام است والله اعلم بالصواب

وفی ترجمة المشكوة للشيخ عبد الحق الدهلوی وعن زيد بن ثابت قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم صلوة المرء
فی بيته افضل من صلوته فی مسجدی هذا الا المكتوبة مگر نماز فرض که وی در مسجد افضل ست این را در انجا
فرمود که قيام ليل با مردم چند شب در مسجد کرد بعد از ان ترک کرد واعتذار نمود وپیش فرمود که بروید در خانهای خود بشنو
باشيد ونماز كنيد وتمسك كردند مالک وابو يوسف وبعضى از شافعيه وغير ايشان که افضل صلوة تراويح آنست که
در خانها بگزارند تنها انحضرت که در مسجد گزارد برای بيان جواز بود واز جهت آنکه معتكف بود وابو حنيفه وشافعی و
جمهور اصحاب وی وبعضی مالکيه وغير ايشان برانند که افضل صلوة ست بجماعت در مسجد چنانکه عمر بن الخطاب وصحابه
اجرا کردند ظاهر شد مناسبت ذکر این حدیث درين باب اشاره بجواز تراويح در بيت ومختار آنست که اگر وی شیخ مقتدی باشد
که وجود وی سبب تکثیر جماعت گردد باید که در مسجد بگزارد واگر چنین نیست روا است که در خانه بگزارد كذا فی كتب الفقه
انتهى ايضا وفی رسالة المشهورة بما ثبت بالسنة الفصل الخامس فی اداء التراويح بجماعة من ترك
التراويح بالجماعة وصلاها فی البيت ففيه اختلاف المشايخ منهم من قال يكون تاركا للسنة وهو
مسيئ لما روى عن النبى صلى الله عليه وسلم انه قد ربما صلى التراويح صلى بالجماعة وهكذا نقل عن
اصحابه رضوان الله عليهم وعليه اتفاق فقهاء الامصار رحمة الله عليهم اجمعين ومنهم من قال
كان تاركا للفضيلة ولا باس به لما روى عن بعض السلف ذلك ولان النبى صلى الله عليه وسلم بعد
ما ترك القيام بالقوم تركهم يصلون فی بيوتهم كيف شاءوا وكان الامر على عهد ابى بكر رضى الله
عنه وصدر من خلافة عمر رضى الله عنه هكذا ثم استقر الامر على الجماعة وهو افضل قال الشيخ قاسم
الحنفى والصحيح ان اقامتها بالجماعة سنة على الكفاية حتى لو ترك اهل المسجد كلهم الجماعة فقد
تركوا السنة واساؤا فی ذلك وان اقيمت التراويح بالجماعة فی المسجد فمن تخلف عنها من افراد
الناس وصلى فی بيته فقد ترك الفضيلة ولم يكن مسيئا وان صلوها بالجماعة فی البيت اختلف
فيه المشايخ والصحيح ان للجماعة فضيلة وفی المسجد فضيلة اخرى فهذا فقد حاز احدى الفضيلتين
وترك الاخرى وهكذا فی المكتوبات انتهى وقيل هى كسائر السنن يصلى فرادى اذ هو اقرب الى
الاخلاص ابعد من الريا وقد ورد فی الصحيح افضل صلوة المرء فی بيته ما عدا المكتوبة اقول وهذا

القول غير مختار لانه انما يكون فى غير ما ورد فيه الجماعة والتراويح قد ورد فيه الجماعة كما ذكرنا
وعن ابى يوسف رحمه الله ان امكنه اداؤها فى بيته مع مراعاة سنة القراءة واشباهها فليصلها
فى بيته الا ان يكون فقيها كبيرا يقتدى به ويكثر الجمع بحضرته فلا ينبغى له ترك الجماعة وفى النهر الفائق
شرح كنز الدقائق وسن فى رمضان عشرون ركعة بعشر تسليمات قبل الوتر وبعده بجماعة فى مسجد او غيره
الا انها فى المسجد افضل على ما عليه الاعتماد وهذا ظاهر فى انها على الاعيان وهو قول المرغينانى والصحيح الذى
عليه العامة انها على الكفاية حتى لو تركها كل اهل المسجد اثموا وان تركها البعض فلا اثم عليهم انتهى ونيز سنت
كفايه بودن جماعت تراويح حديثے كه در مشكوة است دلالت ميدارد عن عبد الرحمن بن عبد القارى قال خرجت مع عمر
ابن الخطاب رضى الله عنه ليلة الى المسجد فاذا الناس اوزاع متفرقون يصلى الرجل لنفسه ويصلى الرجل
فيصلى بصلوته الرهط فقال عمر انى لو جمعت هولاء على قارى واحد لكان امثل ثم عزم فجمعهم على ابى بن
كعب قال ثم خرجت معه ليلة اخرى والناس يصلون بصلوة قارئهم قال عمر نعمت البدعة هذه والتى
تنامون عنها افضل من التى تقومون يريد اخر الليل وكان الناس يقومون اوله رواه البخارى مرويست
از عبد الرحمن بن عبد قارى كه گفت شبى همراه عمر بن خطاب بمسجد رفتم ناگاه ديديم كه آدميان گروه متفرق شده نماز ميگزارند
بعضى تنها وبعضى بجماعة پس فرمود عمر رضى الله عنه كه اگر جمع كردم ايشانرا بر يك قارى هر آئينه بود امثل يعنى مشابه تر به ثواب
يا مشابه تر بآنكه رسالت مآب صلى الله عليه وسلم بعمل آورده بود پس عزم كرد وجمع كرد ايشانرا بر ابى بن كعب گفت عبد الرحمن
پس بيرون آمدم همراه وى يعنى عمر فاروق رضى الله عنه در شبے ديگر وآدميان نماز ميگزاردند بنماز قارى خود يعنى امام خود
از اينجا مفهوم ميگردد كه حضرت خليفه نيز شريك جماعت نشده بود در آن وقت با آنكه در شب سابق فرموده بود كه اگر ايشانرا جمع كنم
بر يك امام امثل باشد پس شريك نشدن خود خالى از سرى نيست پس اگر گفته شود كه ايشان تراويح در خانه را افضل ميدانستند
لازم مى آيد كه حكم بر ترك افضل مينمود والعياذ بالله پس داخل جماعه نشدن حضرت امير المومنين تنبيه است بر بودن آن سنت
على الكفاية كما هو الصحيح عند الفقهاء المستنبطين الهم على ما مر من نقل الكتب پس گفت حضرت عمر رضى الله عنه نيك بدعتيست
اين وآنچه مى خسپيد در آن افضل است از آنكه قايم ميداريد مراد وى مراد ميدارد آخر شب را بودند آدميان كه قيام ميكردند در اول
شب يعنى خواندن تراويح در اول شب بدعت است نه نفس تراويح چه تراويح گزاردن آنحضرت در آخر شب باحاديث كثيره

صحیح ثابت شده چنانچه گذشت اما این امر در حق شان بود در حق ما این همه سنت است چه فعل خلیفه ثانی است و فعل خلفا مع
مواظبته در حق ما سنت است بقول آنحضرت صلی الله علیه وسلم علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدین من بعدی
لازم گیرید بر خود سنت من و سنت خلفاء راشدین که بعد من اند پس معلوم شد که سنت خلفاء اربعه حکم سنت رسول میدارد پس
اطفاء سنت خلفاء بعینه اطفاء سنت رسول است والعیاذ بالله و احیاء آن احیاء او و نیز باقتداء شیخین خصوصا امر وارد است
که موجب وجوب است عن حذیفة قال قال رسول الله صلی الله علیه وسلم انی لا ادری ما بقائی فیکم فاقتدوا
بالذین من بعدی ابی بکر وعمر رواه الترمذی روایت کرده است ترمذی از حذیفه که گفت گفت رسول الله صلی الله علیه
وسلم که نمیدانم بقاء خود در شما که چقدر باقیست پس پیروی کنید بدو کسانی که بعد من اند ابی بکر و عمر رضی الله عنهما یعنی بعد من
اقتداء ایشان باید نمود که همچو من اند چه قایم مقام من اند یعنی سنت شان عین سنت من است اما آنکه سابقا از نه بودن حضرت
عمر شریک جماعت تراویح برای تعلیم بودنش سنت علی الکفایه مسطور شد منافی مواظبت نیست چه ممکن است که بعد آن شب
شریک شده باشند و مواظبه کرده باشند بر آن چنانچه در کتب فقه مرقوم است والله اعلم اما ختم قرآن در تراویح پس سنت است علی
الاعیان کما یفهم من روایة ابی داود عن ابی هریرة قال خرج رسول الله صلی الله علیه وسلم فاذا ناس فی رمضان
یصلون فی ناحیة المسجد فقال ما هؤلاء فقیل هؤلاء ناس لیس معهم قرآن و ابی بن کعب یصلی وهم یصلون
بصلوته فقال النبی صلی الله علیه وسلم اصابوا ونعم ما صنعوا روایت است از ابی هریره که گفت بیرون شد رسول خدا
صلی الله علیه وسلم که ناگاه دید آدمیان را در رمضان نماز میگزارند در گوشه مسجد پس فرمود کیستند ایشان یعنی چه میخوانند و چه میکنند
آنکه حضرت حکم کرده بود ایشان را به تراویح گزاردن در خانه پس دانست آنحضرت صلی الله علیه وسلم که ایشان چیزی دیگر میگزارند
پس گفته شد که ایشان کسانند که همراه خود قرآن ندارند یعنی حافظ نیند و ابی بن کعب نماز میگزارد و ایشان نماز میگزارند بنماز او
پس فرمود نبی صلی الله علیه وسلم رسیدند ایشان یعنی بخیر و خوب است آنچه کرده اند از اینجا معلوم شد که در آن زمان نیز ختم قرآن
میکردند و رسول خدا صلی الله علیه وسلم پسند داشت و راضی میشد بلکه کلمات عنایت در حق شان میفرمود و ایشان که حریص بودند
بمتابعت حضرت صلی الله علیه وسلم شاید که از آنحضرت گرفته باشند آنرا و فی رسالة ما ثبت بالسنة للشیخ عبد الحق الدهلوی
روی عن عمر بن الخطاب رضی الله عنه انه دعا ثلثة من الائمة فامر احدهم ان یقرأ فی کل رکعة
ثلثین آیة وامر الثانی ان یقرأ خمس وعشرین آیة وامر الثالث عشرین آیة فما قاله عمر فضیلة وما

قال به ابو حنیفة سنة وهذا الائمة اتفقوا علی ان السنة الختم مرة والفضيلة الختم مرتين والافضلية
ثلث مرات والختم يقع مرة بما قاله ابو حنيفة ومرتين وثلث مرات بما امر عمر كذا قالوا وفی الارکان
لبحر العلوم مولانا عبد العلی رحمه الله وسن الختم فیها مرة وما زاد فحسن هكذا جری التوارث من زمن امير
المؤمنين عمر الی هذا الآن وفی الکشف شرح الوقاية وسن فیها الختم مرة عند الجمهور وهو
سنة الخلفاء الراشدين والختم مرة فضيلة وثلثا افضل از اینجا معلوم شد که یک ختم در تراویح سنت
است و تارکش مسیء ما اگر کسی یک ختم ادا کرد و بعد ازان تراویح گزارد بغیر ختم اثم نیست بالاتفاق بلکه ما بین علما اختلاف
درانکه بعد ختم تراویح ساقط میشود یا نه نزد بعضی ساقط میشود تراویح فی الکشف واختلفوا فیمن ختم قبل تمام
الشهر فقیل یصلی العشاء فی بقیة الشهر من غیر تراویح ولا یکره له ذلك لانها شرعت لاجل
ختم القران وقد حصل مرة وقیل یصلی التراویح ویقرء فیها ما یشاء کذا فی شرح ابی المکارم والتیسیر
وغیرهما من المعتبرات انتهی اما صحیح عدم سقوط است وختم در تراویح سنة علیحده است ونفس تراویح سنت علیحده
پس از سقوط یکی سقوط دیگری لازم نمی آید کذا فی الارکان لبحر العلوم رحمه الله ولا یترك الختم لکسل القوم
وان حصل الختم فی الایام المعدودة وبقی ایام من شهر رمضان لا یترك التراویح فی تلك الایام
هو المختار للفتوی وهذا لان المقصود من التراویح ایفاء حق لیالی شهر رمضان والختم سنة
اخری فلا یحصل احدهما بحصول الاخر انتهی هرگاه که اختلاف کردند علما در سقوط تراویح بعد ختم وعدم
آن پس اگر اقتدا کند کسیکه که ختم نکرده باشد یا یک یک ختم کرده است ختم از وسه اش ساقط نشود بلکه در جواز اقتدا ایهام
کلامی است فی خزانة الروایات فی السغنانی امام ختم فی التراویح مرة وختم ثانیا بغیر هذا القوم الذین
یجمعون لا یخرج هذا القوم الثانی عن السنة لان الامام خرج من السنة وصار له نفلا فیذ کون
ثواب صلوة النفل ولا یکون ثواب صلوة التراویح وایضا فیها فی رسالة مولانا صدر ابن
الحسام البستانی فی مسائل التراویح فان قلت ما تقول فی امام ختم فی التراویح مرة ثم شرع
الختم ثانیا هل یجوز الاقتداء به لمن لم یسمع الختم ولو اقتدی به هل یکون هذا الختم منه محسوبا
من السنة قلت کانت هذه المسئلة دائرة فی مجالس اساتذة الدهلی قدس الله ارواحهم زمانا طویلا

فقال بعض المتأخرين لا يجوز لانه بناء القوى على الضعيف فهذه التراويح للمقتدي سنة مؤكدة
ولم يبق للامام سنة مؤكدة بل صار في حقه تطوعا والسنة اقوى حالا من التطوع وقاسوه على
اقتداء المفترض بالمتنفل يؤيده رواية المضمرات قوم صلوا التراويح ثم ارادوا ان يصلوها بعد
ذلك يصلونها فرادى لانه تطوع فصلوة التطوع ليست مستحبة وفي رواية نصاب الفقه ولو صلى
الامام التراويح في المسجدين على الكمال لا يجوز له ان يفعل لان التراويح سنة وسائر السنن
لا يتكرر في الوقت الواحد فاذا فعل ذلك لا يكون سنة والفتوى على ذلك اقول هذا التعليل
يدل على عدم جواز الاقتداء في الصورة المذكورة التي نحن بصددها والرواية في منية المفتي نص
على عدم الجواز وقال بعضهم يجوز لانه اقتداء المتنفل بالمتنفل وكل سنة لنا في نفل بالحقيقة و
قد روى بعض اهل العلم من كنز الفتاوى رجل ام قوما في التراويح وختم ثم ام قوما اخرين لهم ثواب
الفضيلة ولهم ثواب الختم وهذا الكتاب غير مشهور فيما بين العلماء فلا وثوق به مع انه
لا يفهم منه سقوط الختم عنهم وقال بعض العلماء الحيلة فيه ان الامام الذي ختم مرة اذا اراد
ان يختم ثانيا ينبغي ان ينذر عليه الختم ليصح به اقتداء القوم الذين لم يسمعوا الختم ولا يلزم
بناء القوى على الضعيف اقول وبالله التوفيق فيه اشكال فان الختم لا يجب بالنذر على من نذر به
في كفاية الشعبي واما اذا نذر قراءة القرآن فانه لا يلزمه شيء وان كانت القراءة في الجملة طاعة واذا
اوجب على نفسه قراءة الفاتحة وقل هو الله احد وقراءة شيء من القرآن لا يلزمه شيء لان الله تعالى
انما انزل القرآن ليعمل به فاتحة الناس تلاوته وعمله ولما لم يلزمه الختم بالنذر لا يندفع اشكال
بناء القوى على الضعيف اللهم الا ان ينذر الختم في ضمن النذر بالتراويح بان يقول لله علي ان
اصلي التراويح مع الختم والله اعلم بالصواب انتهى كلامه ليكن [illegible] عدم [illegible] التراويح بعد [illegible]
قوى بضعيف لازم [illegible] والله اعلم [illegible] اختلاف علماء [illegible] احوط [illegible] والله اعلم [illegible]
بعد [illegible] مستحب بقدر [illegible] كذا في فتاوى قاضيخان كلما صلى الامام ترويحة ينتظر قاعدا بين الترويحتين مقدار
ترويحة وينتظر بين الترويحة الخامسة والوتر [illegible] هكذا روى الحسن عن ابي حنيفة رحمهما الله [illegible]

الانتظار بین کل ترویحتین لان التراویح ماخوذ من الراحة فیفعل ما قلنا تحقیقا للاسم وهو فی الانتظار مخیر ان شاء
سبح وان شاء هلل وان شاء سکت بخلاف فعل فهو حسن لقوله علیه السلام والمنتظر للصلوة فی الصلوة بین فصل بیان ترویحه
مستحب است براے استراحة خواه تسبیح بلند یا تهلیل یا بسکوت یا بکار دیگر و اگر چار رکعت دیگر درمیان ترویحتین بگذارد شیعا اللذہبین فصل است
فتاوی قاضیخان وعندنا ان صلوا بالجماعة عشرین رکعة وما زاد علی ذلک الی ست وثلثین فهو مستحب وفی موضع لو منه اهل مکة
یطوفون بالبیت بین کل ترویحتین اسبوعا واهل المدینة یصلون فی ذلک اربع رکعات فصار تراویح اهل مکة مع الوتر ثلث
عشرین وتراویح اهل المدینة مع ما یصلون بین الترویحات تسع وثلثین فان استراح علی راس خمس تسلیمات ولم یستریح بین کل
ترویحتین اختلفوا فیه قال بعضهم لا باس به وقال بعضهم لا یستحب ذلک لانه مخالف عمل الحرمین ان صلوا بین کل ترویحتین
فرادی لا باس به ویشتغل الامام وغیره در جامع الرموز تسبیح خاص برای جلسه ترویحه اورده گفته جلسة استمیها بفتح الجیم والاولی
الکسر فان لکل ان یسبح او یهلل او له ان یسکت کما فی المحیط بقدرها ای الترویحة فقال ثلث مرات سبحان ذی الملک و
الملکوت سبحان ذی العزة والعظمة والقدرة والکبریاء والجبروت سبحان الملک الحی الذی لا یموت سبوح قدوس رب الملئکة والروح
لا اله الا الله نستغفر الله نسألک الجنة ونعوذ بک من النار کما فی مناهج العباد ولا باس عند کثیر منهم بالصلوة علیه
از اینجا است که درود خواندن بین الترویحتین باکی ندارد و نزد فقیر خواندن درود افضل است و درین دیار نیز رسم است که بین الترویحتین تسبیح میکنند و دوست داشته
و ماهم مکلفینه اما ترک جلسه ترویحه بجهت کسل قوم جائز است فی الکشف شرح الوقایة ولو علم ان الجلوس بین الترویحتین وبین الخامسة والوتر یثقل علی
القوم لا یجلس هکذا فی السراجیة و بحبین برعایت قوم ترک ثنا و دعا تشهد نیز درست اما ترک درود نباید لیکن اقتصار بر اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد
منصا مدار کذا فی الدر المختار ویأتی الامام والقوم بالثناء فی کل شفع ویزید الامام علی التشهد الا ان یمل القوم فیاتی
بالصلوة ویکتفی باللهم صل علی محمد لانه الفرض عند الشافعی ویترک الدعوات ویجتنب
المنکرات کهذرمة القراة وترک تعوذ وتسمیة وطمانینة وتسبیح واستراحة انتهی و از اینجا معلوم
شد که رعایت قوم اهم مهمات است باید که برعایت شان تخفیف نماز کند لیکن عجلت در قراة نکند لیس باید که در ماه
رمضان یک ختم در تراویح کند مع رعایة اداب تراویح تا که ملال قوم لازم نیاید و ارتکاب منکرات مثل عجلت در
قراة باین طور که بفهم سامعان نرسد و ترک طمانینة در رکوع وسجود و تسبیح هر دو و ترک تعوذ و تسمیه و ترک استراحة
ترویحه و ترک ختم محفوظ ماند فی الکشف شرح الوقایة ولا یترک الختم لکسل القوم لک واما ترک الادعیة

فقیرا کما فی کاره لا یزید الصلوة والاستغفار علی التشهد ان علم انه یثقل علی القوم وفی الخزانة انه لا یزید
علی الصلوة [illegible] وفی الخلاصة انه لا یترکها لانها فرض عند الشافعی فیحتاط کذا فی شرح ابی المکارم انتهی وفیه
فی موضع آخر ویکره الاسراع فی القراءة وفی اداء الارکان کذا فی السراجیة وکلما رتل فهو حسن کذا فی
فتاوی قاضیخان والافضل فی زماننا ان یقرأ بما لا یؤذی الی تنفیر القوم عن الجماعة لکسلهم لان تکثیر
الجمع افضل من تطویل القراءة کذا فی المحیط السرخسی وفیه بعد اربع او خمس سطر وینبغی للامام اذا اراد
الختم ان یختم فی لیلة السابع والعشرین کذا فی المحیط ویکره ان یعجل ختم القران فی لیلة احدی وعشرین
او قبلها وحکی ان المشایخ رحمهم الله جعلوا القران علی خمسمائة واربعین رکوعا واعلموا ذلک فی المصاحف
حتی یحصل الختم فی لیلة السابع والعشرین وفی غیر هذا البلاد کانت المصاحف معلمة بعشر من الآیات
وجعلوا ذلک رکوعا لیقرأ فی کل رکعة من التراویح القدر المسنون کذا فی فتاوی قاضیخان
[illegible] در زمان ما یک ختم افضل است و ختم در شب بیست و هفتم افضل است چه اکثر روایات احادیث وارد است
شب قدر در شب بیست و هفتم است و در شبهای باقی تراویح بگذارد و حاجت ختم نیست آنچه خواهد در آن قراءة کند
کرده اند ائمه مساجد در اختیار بعضی سوره اخلاص در هر رکعة اختیار کرده اند و بعضی قراءة سوره فیل تا آخر دو بار کنند
قل یا ناس دو سوره است لیس در تکرار است خواهد شد فی الکشف والناس فی بعض البلاد ترکوا الختم لتوانیهم
فی الامور الدینیة ثم بعضهم اختاروا قراءة قل هو الله احد فی کل رکعة وبعضهم اختاروا قراءة
الفیل الی آخر القران وهذا احسن القولین لانه لا یشتبه علیه عدد الرکعات ولا یشتغل قلبه
بحفظها کذا فی التجنیس انتهی وبعضی اختیار کرده اند از سوره تکاثر تا سوره اخلاص که در رکعة ثانیه هر شفعه قل
هو الله خوانند فی البحر الرائق والظاهر اختیار الاخف علی القوم کما تفعله الائمة فی زماننا من بدایتهم
سورة التکاثر فی الرکعة الاولی وبقراءة سورة الاخلاص فی الرکعة الثانیة الی ان تکون قراءتهم فی
التاسعة عشر سورة تبت وفی العشرین سورة الاخلاص ولیس فیه کراهة فی الشفع الاول من الترویحة
الاخیرة بسبب الفصل بین الرکعتین بسورة واحدة لانه خاص بالفرائض کما هو ظاهر الخلاصة
وغیرها انتهی واگر ختم دیگر کند افضل است تا سه ختم بشرطیکه موجب حرج قوم نباشد کما مر واز امام منقول است

یک ختم میکرد در تراویح با وجودیکه حریص تر بود در عبادة فی فتاوی قاضیخان وعن ابی حنیفة رحمه الله انه
کان یختم فی شهر رمضان احدی وستین ختمة ثلثین فی اللیالی وثلثین فی الایام وواحدة فی
التراویح انتهی ودر مواهب لدنیه از امام شافعی نیز یک ختم در تمامه رمضان نقل کرده اند والله اعلم مسئله
اگر غلطی کرد در قراءة مستحب است که از جائیکه سهو کرده است از سر گیرد و بجهت افضل است بتسویه قراءة در هر شفعه فی فتاوی
قاضیخان اذا غلط فی القراءة فی التراویح فترک سورة او آیة وقرأ ما بعدها فالمستحب له ان اقرأ
المتروکة ثم المقروة لیکون علی الترتیب قالوا ولا ینبغی ان یقدموا فی التراویح الخوشخوان و
لکن یقدمون الدرستخوان فان الامام اذا کان یقرأ بصوت حسن یشغل عن الخشوع والتدبر
والتفکر کذا لو کان الامام لحانا لا باس بان یترک مسجده وکذا لو کان غیره اخف قراءة واحسن
والافضل تعدیل القراءة بین التسلیمات فان خالف لا باس به انتهی مسئله ترک مسجد محله بسبب
زیاده خواندن امام و یا بسبب ترک کردن امام ختم را جائز است واما بسبب جاهل بودن امام … جائز نباشد
جایز است فی البزازیة والامام ان قرأ مقدار السنة لا یترک مسجده والا جاز له الترک وفی المحیط قال
الامام اذا کان امامه لحانا لا باس بترک مسجده ویطوف وکذلک اذا کان غیره اخف
قراءة او احسن صوتا وبهذا تبین انه کان لا یختم فی مسجد حیه له ان یترک مسجده ویطوف
کذا فی المحیط وفی فتاوی قاضیخان عن بعض المشایخ من لم یکن عارفا باهل زمانه فهو جاهل
انتهی والله اعلم مسئله خواندن وتر بعد تراویح وتر بجماعت افضل و مستحب است بقول صحیح فی فتاوی قاضیخان
اختلفوا ان اداء الوتر فی رمضان بالجماعة افضل ام الاداء فی منزله وحده الصحیح ان الجماعة
افضل لان عمر رضی الله عنه کان یؤمهم فی الوتر ولانه لما جاز الاداء بالجماعة افضل اعتبارا
بالمکتوبة لیکن در غیر رمضان فرادی بخوانند وجماعة مکروه است زیرا که در غیر رمضان تجمیع بر نوافل غیر
تراویح لیکن اگر کم از چهار کس مقتدی باشند رواست فی الدر المختار ولا یصلی الوتر ولا التطوع بجماعة
خارج رمضان ای یکره ذلک لو علی سبیل التداعی بان یقتدی اربعة بواحد کما فی الدرر و
لا خلاف فی صحة الاقتداء اذ لا مانع نهر ونیز جهر کند در قراءة آن در رمضان ودر غیر رمضان با جماعة بخوانند

فی تنویر الابصار ویجهر الامام فی الفجر واولی العشائین اداء وقضاء وجمعة وعیدین وتراویح ووتر بعدها
یعنی جهر کند امام در وتر بعد تراویح یعنی در رمضان همچنین شرح کرده است صاحب در مختار وگفته ای فی رمضان ایں
در اوردن لفظ بعدها مقام فی رمضان اشارت است بران که تراویح در رمضان ترک کرده نمیشود واگر ختم تمام شده باشد
ونیز مستحب است که در رکعت اولی سبح اسم ودر رکعة ثانیه قل یا ایها الکافرون ودر ثالثه قل هو الله احد بخواند تبعا للقراءة النبی
صلی الله علیه وسلم اما وجه گاه گاه خلاف آن نیز خوانده باشد تا عوام را ظن عدم جواز و تر بغیر این سه سوره نرود فی شرح
سفر السعادة للشیخ عبد الحق الدهلوی در نماز وتر در رکعت اولی سبح اسم ربک الاعلی خواندی ودر رکعة دوم قل یا ایها الکافرون ودر
رکعة سوم قل هو الله احد ودر بعض روایات در رکعة سوم قل هو الله احد والمعوذتین تراسده وانچه مختار اکثر اهل علم است از
صحابه ومن بعدهم همان اول است کذا فی جامع الترمذی وشیخ ابن الهمام گفته که روایت کرده در مسند امام احمد بسند جید از
از سوده عائشة که گفت بود رسول خدا صلی الله علیه وسلم که ایتار میکرد به سه رکعة ومیخواند در اولی سبح اسم ربک الاعلی ودر ثانیه
قل یا ایها الکافرون ودر ثالثه قل هو الله احد وهمین اخذ کرده اند اصحاب ما انتهی آنکه در رکعة اولی سورة انا انزلناه فی لیلة القدر
نیز بجاء مروی بود نیز تاویل بسیار میگویند که در بعض روایات فقهیه آمده است انتهی کلام الشیخ وفی الکشف روی انه علیه الصلوة
والسلام قرأ فی الاولی سبح اسم ربک الاعلی وفی الثانیة قل یا ایها الکافرون وفی الثالثة قل هو الله احد وروی انه علیه الصلوة
والسلام کان یقرأ تسع سورة فی الاولی انا انزلناه واذا زلزلت الارض والهکم وفی الثانیة والعصر وانا اعطیناک وقل یا
ایها الکافرون وفی الثالثة اذا جاء نصر الله وتبت یدا وقل هو الله احد کذا فی شرح ملتقی الکلام
بیشتر در رکعة ثالثه بعد قراءة قبل رکوع رفع یدین کند مثل رفع یدین در تکبیر تحریمه وتکبیر گویان
بیشتر قنوت بخواند وان دعائیست که آنحضرت میخواند درین موضع وروایات مختلف اند

چند وجه قراءة رکعات ثلثه در وتر		
اولی	ثانیه	ثالثه
انا انزلنا	والعصر	اذا جاء
اذا زلزلت الهکم	انا اعطینک الکوثر قل یا ایها الکافرون	تبت یدا قل هو الله احد

دران اما مختار حنفیان چنانچه شیخ عبد الحق در شرح سفر السعادة می آرد وبعضی از فقهای ما نیز گفته اند ذکر کرده
اللهم انا نستعینک ونستغفرک ونؤمن بک ونتوکل علیک ونثنی علیک الخیر ونشکرک
ولا نکفرک ونخلع ونترک من یفجرک اللهم ایاک نعبد ولک نصلی ونسجد والیک نسعی و
نحفد نرجوا رحمتک ونخشی عذابک ان عذابک بالکفار ملحق همچنین در جامع الرموز منقول
گفته که با تثنی عشره واو ونیز در سفر السعادة مرقوم است نقلا از مسند امام احمد عن الحسن بن علی رضی الله عنه

قال علمني رسول الله صلى الله عليه وسلم كلمات اقولهن في قنوت الوتر اللهم اهدني فيمن هديت
وعافني فيمن عافيت وتولني فيمن توليت وبارك لي فيما اعطيت وقني شر ما قضيت فانك تقضي
ولا يقضى عليك انه لا يذل من واليت ولا يعز من عاديت تباركت ربنا وتعاليت وصلى الله
على النبي و در شرح سفر السعادة است و اولى نزد حنفيه جمع بينهما ست پس بايد كه هر دو بخواند كذا في الغذاء حاشية الابناء
وليس في القنوت دعاء معين سوى قوله اللهم انا نستعينك فان الصحابة رضي الله عنهم اتفقوا
على هذا في القنوت والاولى ان ياتي بعده بما علم رسول الله عليه السلام الحسن بن علي رضي الله
عنه قنوته اللهم اهدني فيمن هديت الى اخره انتهى و قنوت بخواند امام و مقتدي و منفرد و اولى در ان اخفاست
بقول اصح و در اثنا قرأت قنوت اختلاف كرده اند كه دست بردارد و مثل دعا يا هر دو دست بگذارد مثل نماز و در قوت بگذارد
يا دست بسته باشد مثل آنكه در حالت قرأت مي باشد و همين است مختار و مفتى به چه دست بردا شتن در دعا خارج نماز
سنت است و حالت مخصوص بست از ان و در قيام سوره فاتحه خوانده ميشود و دران بايد ايستاد و نيز الاستعانت
دعاست و در تشهد نيز دعا سنتوات است و در كل حالت نيز دست بر داشته نميشود و اما ارسال پس در حالت قيام ثابت
نشده و قنوت هم در حالت قيام است پس دست بسته باشد في شرح الوقاية و في تصحيح نسخه صلى الله عليه
سنة كالقنوت وصلوة الجنازة و يرسل في قومة الركوع وبين تكبيرات العيد
ان كل قيام فيه ذكر مسنون فيه الوضع وكل قيام ليس كذلك فيه الارسال انتهى وفي الكفاية
انه يرسل يديه في القنوت ام يعتمد والمختار ان يعتمد والمختار في القنوت الاخفاء في حق الامام
والقوم وبها فيه المنفرد وهو المختار كذا في فتاوى الباقية قالا يعني الاسرار وقال بعض الامام
في المنية و في الزاد ابن يستحب ان يقنت الامام والمؤتم جميعا في قنوت الوتر وهو قول محمد رحمه الله
يقنت الامام دون المؤتم كالاولى والصحيح الاول كذا في التبيين انتهى ... امام قنوت بخواند
بخواند مقتدي نيز بخواند ... بعد ركوع ... قائل است قبل ... في بعض الروايات و يقنت
بعد ركوع الوتر لا القانت في الفجر ... اگر در ركعت اول و در ركعت ثاني قنوت خواند بسهو در ركعت ثالث
نخواند في فتاوى قاضي خان واذا قنت في الركعة الاولى والثانية ساهيا لا يقنت في الثالثة لا ن

تکرار القنوت غیر مشروع مسئلہ اگر شک بیکرد کہ در رکعت دوم قنوت خواندہ ام یا نہ تحری کردہ عمل آید و اگر در تحری
چیزی راجح نشد قنوت بخواند فی فتاوی قاضیخان فان شك انه قنت فی الثانیة اولا یتحری فان لم یتحر
رای یقنت لاحتمال انه لو یقنت مسئلہ اگر بی خواندن قنوت برکوع رفت و در رکوع یاد کرد قنوت خواندہ ام
رکوع ترک کند و بقیام باز نیاید و قنوت نخواند در رکوع و نہ بعد آن و اگر از رکوع برخاست قنوت خواند نماز فاسد
نشود و سجدہ سہو کند قنوت خواندہ باشد بعد رکوع یا نہ فی الدر المختار ولو نسیه ای القنوت ثم تذکر
فی الرکوع لا یقنت فیه لفوات محله ولا یعود الی القیام فی الاصح لان فیه رفض الفرض
للواجب فان عاد الیه وقنت ولم یعد الرکوع لم تفسد صلوته لکون رکوعه بعد قراءة تامة
ویسجد للسهو قنت اولا لزواله عن محله مسئلہ اگر رکوع کرد امام قبل فراغ مقتدی از قراءۃ قنوت
مقتدی قطع کند قنوت را و متابعت کند امام را فی الدر المختار ورکع الامام قبل فراغ المقتدی من القنوت
قطعه وتابعه ولو لم یقرأ منه شیئا ترکه ان خاف فوت الرکوع معه بخلاف التشهد لان المخالفة
فیما هو من الارکان والشرائط مفسدة لا فی غیرها درود نیز مستحب است کہ بعد وتر سہ بار سبحان الملک القدوس بخواند
باواز و در مرتبہ سوم باواز بلند بخواند بعدہ سبوح قدوس ربنا و رب الملائکة والروح یکبار بعدہ اللهم انی اعوذ برضاك من
سخطك وبمعافاتك من عقوبتك واعوذ بك منك لا احصی ثناء علیك انت کما اثنیت علی نفسك
بعدہ دو رکعت نفل نشستہ بگزارد در اولی اذا زلزلت الارض و در ثانیہ قل یا ایها الکافرون کما فی سنن ابی داود فی باب
الدعاء بعد الوتر عن ابی بن کعب قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم اذا سلم فی الوتر قال سبحان
الملک القدوس و در حصن حصین [illegible] واذا سلم منه قال سبحان الملک القدوس ثلث مرات یمد
صوته فی الثالثة ویرفع سبوح قدوس [illegible] رب الملائکة والروح [illegible] اللهم انی اعوذ برضاك من سخطك
وبمعافاتك من عقوبتك واعوذ بك منك لا احصی ثناء علیك انت کما اثنیت علی نفسك
[illegible] فی سنن ابی داود فی باب صلوة اللیل عن ابی سلمة بن عبد الرحمن عن عائشة ان رسول الله
صلی الله علیه وسلم کان یصلی فی اللیل ثلث عشرة رکعة [illegible]
رکعتین [illegible] بین الاذان والاقامة [illegible]

سه بار گفتی سبحان الملک القدوس و در کرت سوم این کلمه را باواز بلند و کشش حروف خواندی و بعد ازان یعنی
در کرت ثالثه گفتی رب الملائکة والروح بدانکه دو سجده که بعد از وتر کنند و در میان آنها نشینند و آیة الکرسی بخوانند
و عمل آنها درین دیار مشهور شده گفته اند که از اصلی و سندی در اخبار و آثار ثابت نشده و در روایة فقه که مقبول و مختار
بود نیز نیامده و حدیثی که درین باب روایة کنند موضوع است و آثار وضع ازان لایح و در بلاد عرب اصلا بدان عمل واقع نیست
و میگویند که شافعیه از احرام دانند چنانچه در میان سجده منفرد بیاید و اکثر حنفیه آن بلاد و اهلها ازان شناسند و ندانند و بعضی کراهته
نیز نقل کنند و نیز در اول همین باب آورده و در مسند امام احمد و سنن ابن ماجه از ام سلمه رضی الله عنها مرویست که گفت کان رسول الله
یعنی شیخ عبد الحق
صلی الله علیه وسلم بود رسول خدا صلی الله علیه وسلم یصلی بعد الوتر میگزارد بعد از وتر رکعتین خفیفتین دو رکعت سبک و هو جالس
در حالیکه وی نشسته است ترمذی در جامع خود نیز این حدیث آورده و خفیفتین نگفته و گفت که مثل این از ابی امامه و عائشه رضی الله
عنها و غیرهم نیز آمده و امام احمد از ابو امامه باهلی روایة می کنند که کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یصلی رکعتین
بعد الوتر وهو جالس یقرأ فیهما باذا زلزلت و قل یا ایها الکافرون و صاحب مشکوة از دارمی از ثوبان آورده
که گفت رسول خدا صلی الله علیه وسلم این بیدار شدن و شب برخاستن مشقت و گرانیست چون بگزارد یکی از شما وتر که
بگزارد دو رکعته بعد ازوی اگر قیام لیل میسر است فبها والا کفایت کند او را از قیام تهجد **فصل پنجم** در وقت تراویح
اختلافست فیما بین علما در وقت تراویح نزد بعضی وقتش تمام شب است از مغرب تا فجر و نزد بعضی میان عشا و وتر و نزد بعضی
بعد عشا تا فجر و این است قول صحیح چه آنحضرت صلی الله علیه وسلم در آخر شب بگزارده و امیر المومنین حضرت فاروق رضی الله
عنه در اول شب مقرر کرده چنانچه گذشت و همین است در کتب معتبره فقه فی فتاوی قاضی خان اختلف المشایخ رحمهم الله
فی وقته حکی عن الشیخ الامام اسمعیل الزاهد و جماعة رحمهم الله ان جمیع اللیل الی طلوع الفجر وقت
ها قبل العشا و بعده قبل الوتر و بعده لانها سمیت قیام اللیل فکان وقتها اللیل و عامة مشایخ بخارا
رحمهم الله قالوا وقتها ما بین العشاء و الوتر ان صلاها قبل العشاء او بعد الوتر لم یؤد فی وقته ولا یکون
تراویحا لان التراویح عرفت بفعل الصحابة رضی الله عنهم فکان وقتها ما صلوا فیها وهم صلوا بعد
العشاء قبل الوتر و قال القاضی الامام ابو علی النسفی رحمه الله الصحیح انه لو صلی التراویح قبل العشاء
ولا یکون تراویحا و ان صلوا بعد العشاء و بعد الوتر جاز و یکون تراویحا لانه تبع العشاء بمنزلة السنة

انتهى فى الوقاية سن التراويح عشرون ركعة بعد العشاء قبل الوتر وبعده انتهى فى الدر المختار والتراويح سنة
موكدة لمواظبة الخلفاء الراشدين للرجال والنساء اجماعا ووقتها بعد صلوة العشاء الى الفجر قبل
الوتر وبعده فى الاصح انتهى مسئله پس اگر کسی تراویح گزارد قبل عشاء ادا نخواهد شد واگر بعد وتر گزارد جائز است اما
مستحب مابین عشاء و وتر است للتوارث و مستحب است تاخیر تراویح تا ثلث شب و بعد نصف مکروه نیست مسئله واگر فوت
کرد وقت را بدون ادا تراویح قضا لازم نباشد بر قول صحیح کذا فی الدر المختار و قاضی خان وغیر ذلک من کتب الفقه مسئله
اگر تنها گزارد قضاء تراویح ثواب نفل خواهد یافت نه از تراویح نخواهد شد و بجماعت نباید گزارد چه جماعت نفل بر سبیل تداعی مکروه است
کما مر **خاتمه** در مسائل شتی مسئله اگر فقیهی حافظ باشد باید که خود امامت کند و بدیگری اقتدا نکند فی فتاوی قاضیخان
ولو کان الفقیه قاریا فالاحسن و الافضل له ان یصلی بقراءة نفسه ولا یقتدی بغیره مسئله اگر اقامت
کنند تراویح را دو امام اولی آنست که هر امام ترویحه کامله بگذارد فی فتاوی قاضیخان ولو اقاموا التراویح بامامین
فصلی کل امام بتسلیمة بعضهم جوزوا ذلک والصحیح انه لا یستحب وانما یستحب ان یصلی کل امام ترویحة
لیکون موافقا عمل اهل الحرمین فلما جاز التراویح بامامین علی هذا الوجه یجوز ان یصلی الفریضة احدهما
والاخر التراویح مسئله اگر یک شفعه از تراویح فاسد شد پس بعضی قراءة هم اعاده کنند بقول بعض فی فتاوی قاضیخان
واذا فسد الشفع من التراویح وقد قرأ فیه هل یعتد بما قرأ قال بعضهم لا یعتد لیحصل الختم فی الصلوة
الجائزة وقال بعضهم یعتد بتلک القراءة لان المقصود هو القراءة ولا فساد فی القراءة مسئله اگر اختلاف
کنند قوم [illegible] امام دو رکعت گزارده یا سه رکعت و امام بیقین است پس عمل کند بر یقین خود و اگر امام را شک باشد پس عمل کند بقول
کسی که همراه [illegible] کذا فی فتاوی قاضیخان مسئله و همچنین اگر اختلاف کنند قوم از امام عمل کند امام بیقین خود [illegible]
فی فتاوی قاضیخان اذا سلم الامام فی ترویحة وقال بعض القوم صلی ثلث رکعات وقال بعضهم صلی
رکعتین یاخذ الامام بما کان عنده فی قول ابی یوسف رحمه الله ولا یدع علمه بقول الغیر وان لم یکن
الامام علی یقین یاخذ بقول من کان صادقا عنده وکذا لو وقع الاختلاف بین الامام وبین جماعة القوم
ان کان الامام علی یقین یعمل بما کان عنده انتهی مسئله [illegible]
[illegible] بقول صحیح فی الکتب [illegible] بتسلیمات و [illegible] الا بتسلیمه اخری

مسئله وقيل يصلى بالجماعة وقيل فرادى فى المضمرات والخلاصة هو الصحيح واليه اشار الديناري انتهى
مسئله چهار ركعة تراويح بيك سلام ويكقعده گزارد نزد بعضى فاسد شد نماز وبقول صحيح ادا شود از يك تشفعه وبقولى هر چهار
ركعتش تمام است واگر بر شفعه اولى قعده نمود ترويحه كامله چار است وهمچنين شش ركعت وهمچنين هشت يا ده يا
بست ركعة بيك سلام اگرچه زياده بر هشت ركعة مكروه است فى الكشف وذكر فى فتاوى قاضيخان انه لو صلى اربعا
من التراويح بتسليمة ولم يقعد فى الثانية تفسد فى القياس وهو قول محمد وزفر رحمهما الله وبه احدى الروايتين
عن ابى حنيفة رحمه الله وفى الاستحسان لا تفسد وهو قول ابى يوسف رحمه الله واظهر الروايتين
عنه واذا لم تفسد اختلفوا فى انها تنوب عن تسليمتين او تسليمة قال الفقيه ابو الليث انها تنوب
عنهما كما لو صلى اربعا قبل الظهر من غير القعود الاول فانه جاز على المختار استحسانا وكما لو اوجب على نفسه
اربعا بتسليمتين فصلاها بتسليمة فانه يجوز على ما ذكر فى امالى ابى يوسف رحمه الله وقال
الفقيه ابو جعفر رحمه الله انما تنوب عن تسليمة وهو الصحيح لان القعدة على راس الركعتين فرض
فى التطوع فتركها مفسد وهو القياس وانما جاز استحسانا فاخذ بذلك فى فساد الشفع الاول
وبقى فى بقاء التحريمة لصحة الشروع فى الشفع الثانى فيكون المودى ركعتين هذا اذا لم يقعد فى الثانية
وان قعد فيها فقيل لا يجوز الا عن تسليمة وعلى قول العامة يجوز عن التسليمتين وهو الصحيح وعلى هذا
لو صلى ستة او ثمانية او عشرا بتسليمة فلو قعد فى كل اثنتين فعلى قول البعض جاز الكل عن تسليمة وعلى
قول العامة جاز كل ركعتين عن تسليمة وهو الصحيح كذا فى شرح ابى المكارم انتهى مسئله اگر سه ركعة
بيك سلام گزارد وقعده نكرد بر ركعة ثانيه فاسد شد نمازش فى فتاوى قاضيخان فعلى هذا اذا صلى التراويح كلها
بتسليمة كل تسليمة ثلث ركعات ولم يقعد فى كل ثلث على راس الثانية فى القياس وهو قول محمد
وزفر رحمهما الله واحدى الروايتين عن ابى حنيفة رحمه الله عليه قضاء التراويح لا غير واما فى
الاستحسان فى قول ابى حنيفة رحمه الله على قول من قال لا يجوز ذلك عن التراويح عليه قضاء
التراويح وهل يلزمه الثالثة لتشفعه على قول ابى حنيفة لا يلزمه ساهيا كان او عامدا وعلى قول ابى يوسف
رحمه الله ان كان ساهيا فكذلك وان كان عامدا عليه مع التراويح عشرون ركعة [illegible]

ثالثة قضاء ركعتين وعلى قول من قال يجوز عن التراويح في قولهما هل يلزمه قضاء شيء آخر ان كان
ساهيا لا يلزمه وان كان عامدا عليه قضاء عشرين ركعة انتهى مسئله امام نيت وتر كرد بگمان تمام شدن
تراويح بست ركعة پيشتر بعد تمامی دو ركعة ياد كرد كه يك تسليمه باقيست پس سلام داد بعد دو ركعة واگر خواهد شد از تراويح
في فتاوى قاضيخان امام شرع في الوتر على ظن انه اتم التراويح فلما صلى ركعتين تذكر انه ترك التسليمة
فسلم على راس الركعتين لم يجز ذلك عن التراويح لانه ما صلى بنية التراويح مسئله امامت صبي نابالغ مر بالغان را
روا نيست در فرض باشد يا در تراويح بر قول صحيح في الهداية وفي التراويح والسنن المطلقة جوزه مشايخ بلخ ولم يجوزه
مشايخنا ومنهم من حقق الخلاف في النفل المطلق بين ابي يوسف وبين محمد رحمهما الله والمختار انه
لا يجوز في الصلوات كلها لان نفل الصبي دون نفل البالغ حيث لا يلزمه القضاء بالافساد بالاجماع مسئله
امامت نابالغ مر بالغان را روا نيست في فتاوى قاضيخان وان ام الصبيان يجوز لان صلوة الامام مثل صلوة المقتدي
مسئله نشسته گزاردن تراويح بغير عذر موجب تنصيف ثواب است ونزد بعضي مكروه كذا في فتاوى قاضيخان وقال بعضهم
يجوز اداء التراويح قاعدا بغير عذر وفرقوا بين التراويح وبين سنة الفجر وهو الصحيح الا ان ثوابه يكون
على النصف من صلوة القائم مسئله اقتدا با امام قاعد جائز است في الهداية ويصلي القائم خلف القاعد ليكن در
آخر او را اختلاف آورده و از وداب است كه دليل محمد [illegible] مفتى به در آخر مى آرد و در غير آن نيز از كتب معتبره همچنين نوشته است
حكم جميع نماز يا از فرائض ونوافل را با اختلاف كرده اند در آنكه مقتدي را از مستحب حيثيت از قيام وقعود بغير عذر در باب تراويح
چنانچه گذشت اما در فرائض مقتدي را از قعود بغير عذر درست نيست بالاتفاق والله اعلم مسئله مكروه است مقتدي را
نشسته بودن با نتظار ركوع امام وشريك شدن با قرب ركوع وهمچنين مكروه است گزاردن نماز در غلبه خواب بلكه بايد كه با
خواب دفع كند بعده نماز گزارد ونيز مكروه است گزاردن نماز بالاى بام بسبب شدة گرمى ونيز مكروه است دست بر زمين نهاده
برخاستن در نماز ونيز مكروه است شمار كردن ركعات تراويح يعني در هر ركعة يا در هر تسليمه شمار عدد بر زبان آمدن يا در دل
داشتن شمار تراويح تحرزا عن الكراهية با زيادة على العشرين افضل است في فتاوى قاضيخان ويكره للمقتدي ان يقعد في
التراويح فاذا اراد الامام ان يركع يقوم لان فيه اظهار التكاسل في الصلوة والتشبه بالمنافقين
قال الله تعالى واذا قاموا الى الصلوة قاموا كسالى [illegible]

حتی یستیقظ لان فی الصلوة مع النوم تهاون وغفلة وترک التدبر وکذا الوصل علی السطح فی شدة الحر لقوله تعالی قل نار جهنم اشد حرا لو کانوا یفقهون وکذا یکره ان یضع یدیه علی الارض عند القیام بل یقوم بواحدة لان فی وضع الید علی الارض تشبه بالمنافقین ویکره عد الرکعات فی التراویح لما فیه من اظهار الملالة انتهی وفی الدر المختار و کره تنزیها عد الآی والسور والتسبیح بالید فی الصلوة مطلقا ولو نفلا اما خارجها فلا یکره کعده بقلبه او بغمزه انامله وعلیه یحمل ما جاء من صلوة التسبیح پس گاه که عد تسبیح بقلب داخل نماز مکروه نباشد خارج کی مکروه خواهد شد وقاضیخان نیز کراهت عد رکعات تراویح را معلل باظهار ملالت کرده پس معلوم شد که عد بقلب برای مصلی افضل است چه عد بقلب مکروه نیست ومصلحت صلوة موجب فضیلت است کذا رایت فی بعض المعتبرات من کتب الفقه والله اعلم مسئله جنبانیدن بادکش یا هوا گرفتن بچیزی دیگر بدست خود یکدو مرتبه مکروه است وزائد ازان مفسد نماز اما تروح بدست شخصی دیگر مطلق مفسد نماز فی مجمع البرکات ویکره ان یروح علی نفسه بمروحة او بکمه ولا تفسد ما لم یکثر کذا فی الشیئین وفی الجامع ولو روح غیر المصلی مصلیا ورضی بترویحه تفسد صلوته عند مشائخنا وهو الاحوط کذا فی الخزانة الجلالیة انتهی و فی فتاوی قاضیخان ویکره ان یشم طیبا او ان یروح بثوبه او بمروحة فی الصلوة مرة او مرتین ولا تفسد الصلوة انتهی مسئله مکروه است ترک کردن سجده تلاوة عمدا در نماز اما اگر سهوا ترک کرد سجده سهو بجا آرد فی الدر المختار وهی علی التراخی علی المختار ویکره تاخیرها تنزیها ویکفیه ان یسجد عدد ما علیه بلا تعیین ویکون مؤدیا وتسقط بالحیض والردة ان لم تکن صلوتیة فعلی الفور لصیرورتها جزءا منها فیأثم بتاخیرها ویقضیها ما دام فی حرمة الصلوة ولو بعد السلام فتح انتهی وفی الکشف فی القنیة انه لو ترک سجدة التلاوة یجب سجود السهو کذا فی شرح ابی المکارم وپس اگر بگذشت از سجده آیة تلاوة وسجده نکرد پس اگر یاد کرد قبل گذشتن دو یا سه آیه مختار است اگر خواهد سجده کرده قائم شده چیزی از قران خوانده برکوع رود وخواهد رکوع کند برای نماز مع نیة سجده تلاوة چه سجده تلاوة برکوع ادا میشود اگر نیت تداخل سجده تلاوة در رکوع کرده باشد وفوریت منقطع نشده باشد یعنی بعد آیه تلاوة زائد از سه آیه نخوانده باشد فی الدر المختار وتؤدی برکوع صلوة اذا کان الرکوع علی الفور من قراءة

آیة اوایتین وکذا الثلاث علی الظاهر کما فی البحر ان نواه ای لون الرکوع لسجود التلاوة علی الراجح
مسئله اگر امام آیه سجده خوانده برکوع رفت مع نیة سجده تلاوة ومقتدی نیت سجده نکرد پس نماز امام جائز است
ومقتدی اگر بعد سلام امام سجده تلاوة بجا آورد وقعده کرده تشهد خوانده سلام داد نمازش نیز رواست والا فاسد
فی الدر المختار ولو نواها فی رکوعه ولم ینوها المؤتم لم تجزه ویسجد اذا سلم الامام ویعید القعدة ولو ترکها
فسدت صلوته کذا فی القنیة پس امام را باید که تداخل سجده تلاوة برکوع نکند تا که فساد نماز عوام مقتدیان
لازم نیاید والله اعلم بالصواب مسئله اگر بعد خواندن آیه سجده سجده بجا نا آورده زاید از سه آیت گذشت تا وقتی که از
نماز خارج نشد ادای سجده تلاوة لازم پس اگر در رکعه اولی با سجده نماز نیت سجده تلاوة نمود ادا شد والا در رکعه ثانیه سجده
جدا باید واگر سجده نکرد وهم سجده سهو بجا آورد پس نمازش صحیح و سجده ساقط شد بسبب فوت محل واگر بفور خواندن
آیه سجده رکوع کرد و نیت سجده تلاوة نکرد و سجده نماز کرد ادا خواهد شد فی البزازیة قرأتها فیها ان کانت فی آخرها
او قریب منه بان کان اقل من ثلث آیات خیر ان شاء رکع ینوی التلاوة وان شاء سجد ثم عاد
الی القیام وقرأ بقیة السورة وان وصل بها سورة اخری فافضل وان لم یات بها علی الفور حتی
ختم السورة ثم رکع وسجد للصلوة سقط عنه سجدة التلاوة ولو رکع بها علی الفور وسجد للصلوة
سقطت نواها ام لا ولو قرأ بعدها آیتین ولا خلاف ان سجدة التلاوة تتادی بالصلوتیة وانما
الخلاف فی الرکوع قال بکر لابد من النیة وان قرأ بعدها ثلاث آیات ورکع لا یتادی وشمس الائمة
ان ثلث آیات لا یقطع الفور وانما یقطع الاکثر منها فلا تنوب عنها بعد الاکثر من ثلث آیات
وفی التجنیس لابد فی الصلوتیة من النیة ایضا وان سجد فی الرکعة الثانیة لابد من سجدة علاحدة
انتهی مسئله تقدیم سجده تلاوت از محل خود جائز نیست پس اگر سجده کرد آیه سجده خواند سجده دوم واجب
خواهد شد و سجده اول کافی نیست فی الکشف ولو تلاها فی الصلوة فسجد ثم سلم واعادها علیه
سجدة اخری انتهی مسئله افضل در سجده تلاوة در نماز آنست که آیه سجده تمام خوانده سجده کند بعده
بعد از سجده برخاسته چیزی از قرآن خوانده برکوع رود پس اگر سجده در وسط سوره است سوره تمام کرده برکوع
رود واگر در آخر سوره است پس اگر تمامی سوره بر آیه سجده است و خوانده شد منفرد است یا امام وخلف مقتدی

واقف مسئله فقه است بر کوع رود و نیت ادای سجده تلاوة کند و همچنین اگر بعد آیه سجده یک دو آیه باشد یا سه سوره

تمام کرده بر کوع رود و اگر زیاده از آن باشد یا مقتدیان او اعجمی باشند پس افضل آنست که بعد برخاستن

از ادای سجده تلاوة و خواندن بقیه سوره یا ضم کردن چیزی از سوره دیگر رکوع کند این همه در صلوة جهریست و

اما در نماز خفی پس افضل آنست که تداخل در رکوع نماز نماید کذا استفاد من کتب الفقه المعتبرة کالبحر الرائق و الکشف

وغیرها مسئله اما خارج نماز پس افضل در سجده تلاوة آنست که آیه سجده خوانده قائم شده بسجده رود و فی

الکشف شرح وقایه الروایه و فی المضمرات انه یستحب القیام قبل السجود و بعده هکذا فی شرح الکافی

مسئله اگر تکرار تلاوة آیه سجده کرد در یک مجلس یک سجده کافیست مسئله افضل در تلاوة قرآن آنست که

متوجه بجانب قبله دو زانو نشسته و احسن ثیاب پوشیده با طهارة خوانده باشد و نیز دعا بعد ختم قبول میشود چه در حصن حصین

در اوقات اجابت دعا در احوال اجابت دعا می آرد و عقیب تلاوة القرآن لا سیما الختم مومص خصوصا من القاری

نیز از آداب دعا است متوجه بکعبه شدن و دست تا سینه یا بالا آن برداشته دعا کردن لیکن تجاوز از محاذی

بدعت است فی سنن ابی داود فی باب رفع الیدین فی الاستسقاء عن عمیر مولی ابی اللحم انه رای النبی صلی الله علیه وسلم

یستسقی عند احجار الزیت قریبا من الزوراء قائما یدعو یستسقی رافعا یدیه قبل وجهه لا یجاوز بهما راسه الخ

باب الدعاء عن ابن عباس قال المسئلة ان ترفع یدیک حذو منکبیک او نحوهما ای قریبا منهما و فی المشکوة عن

عن سهل بن سعد عن النبی صلی الله علیه وسلم قال کان یجعل اصبعیه حذاء منکبیه و یدعو از اینجا معلوم شد که دست برداشتن

تا برابر دوش سنت است و گاهی آنحضرت میکرد لیکن بالای سر و گاهی کم از آن و آنچه که در مشکوة می آرد از مسند امام احمد

عن ابن عمر رضی الله عنه انه یقول ان رفعکم ایدیکم بدعة ما زاد رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم علی هذا یعنی الی الصدر

رحمة الله علیه ترجمه می آرد که طیبی گفت که انکار ابن عمر بر قوم در حالت اقوال ایشانست در دعا و سوال فرق نا کردن میان

حالات که برای کاری تا سینه بر دارند و بالای سینه تا دوشها برای امر دیگر و بالای دوشها امری دیگر فافهم انتهی

گفتن حضرت ابن عمر رضی الله عنه بدعت شود مگر دوام انسان بر دست برداشتن تا دوش که موهم است

حضرت ابن عمر رضی الله عنه خبر داد موافق علم خود پس معارض نخواهد شد این روایت و ایات

در الصلوة و السلام الا ترفع الایدی الا فی سبع

سبع مواطن ای لا ترفع الایدی حتی جاوز السنة الاصلیة التی هی سنة البدی الا فی هذه المواضع ورفع الید عند الدعا لیس مما
داعلیه الامة انما هو من الاداب والاستحباب والاتباع بالاثار لا علی سنة الهدی ذکر فی المستخلص للسید الامام ابو القاسم
السمرقندی رح اداب الدعا عشرة الی ان قال الثالث یستقبل القبلة ویرفع یدیه بحیث یری بیاض ابطیه قال النبی صلی الله علیه وسلم ان
ربکم حی کریم یستحیی من عبده اذا رفع یدیه الیه ان یردهما صفرا وذکر رکن الاسلام فی شرعة الاسلام فی فصل سنن الدعا بعد ذکر
شرائط الاجابة ویبدء بالدعا لنفسه ویرفع یدیه الی المنکبین ویجعل باطن کفه مما یلی وجهه وفی المبسوط وفی المحیط فی الاستسقا
وعن ابی یوسف رح ان شاء رفع یدیه فی الدعا وان شاء اشار باصبعیه لان رفع الیدین فی الدعا سنة فی القطبیات وجعل
المراد انه من سنن الزوائد فی المبسوط وعن محمد ابن حنیفة رح قال الدعا اربعة دعاء رغبة ودعاء رهبة ودعاء تضرع ودعاء خفیة
ففی دعاء الرغبة یجعل بطون کفیه نحو السماء وفی دعاء الرهبة یجعل ظهر کفیه الی وجهه کالمستغیث من الشیء وفی دعاء التضرع
یعقد الخنصر والبنصر ویحلق الابهام والوسطی ویشیر بالسبابة ودعاء الخفیة ما یفعل المرء فی نفسه وعلی هذا قال ابو یوسف
رحمه الله فی الاملاء یستقبل بباطن کفیه القبلة عند افتتاح الصلوة واستلام الحجر وقنوت الوتر وتکبیر العید ویستقبل بباطن
کفیه السماء عند رفع الایدی علی الصفا والمروة وبعرفات وبجمع وعند الجمرتین لانه یدعو فی هذه المواقف بدعاء الرغبة
وفی القنیة نافلا عن شرف الملکی المستحب ان یرفع یدیه عند الدعا بحذاء صدره کذا روی ابن عباس عن فعل النبی صلی
الله علیه وسلم ونیز از اداب دعاست دراز کردن هر دو دست وبعد فراغ از دعا مالیدن سوی خود هر دو دست
فی المشکوة بروایت عن البیهقی عنه یعنی عن انس قال کان رسول الله صلی الله علیه وسلم یرفع یدیه فی الدعا حتی یری بیاض ابطیه وعن
السائب بن یزید عن ابیه ان النبی صلی الله علیه وسلم کان اذا دعا فرفع یدیه مسح وجهه بیدیه وفی القنیة مسح الیدین علی الوجه
عقیب الدعا سنة وقیل لیس بشیء وللاول الخبر قال علیه السلام اذا سألتم الله فاسئلوه ببطون اکفکم ولا تسئلوه بظهورها و
اذا دعا احدکم فلیفرغ من دعائه فلیمسح بیدیه علی وجهه وفیه یستحب والافضل ان یبسط کفیه ویکون بینهما فرجة وان قلت ولا
یضع یدیه علی الاخری فان کان وقت عذر او برد فاشار بالمسبحة قام مقام بسط کفیه مسئله مستحب تزیین مسجد در
رمضان برای تراویح از تعلیق قنادیل وبسط فرش وگچ کردن دیوارها وسفید کردن چنانکه نقل فی کتب الفقه من فعل
امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه وثنا کردن امیر المؤمنین علی رضی الله عنه وقد وقع الفراغ من تسوید هذه الرسالة فی
التاسع والعشرین من رمضان المبارک السنة الالف والاثنین من هجرة علیه اکمل التحیات تم

الحمد لله الذی هدانا منهاج رضوان فکتب علینا صیام رمضان والصلوة علی من بعث
فینا من انفسنا بالمعجزات الظاهرة وآیات القرآن لیرشدنا من البحر الرائق للایمان الذی هو
کاف ووافٍ فی دفع الضلالة والخذلان وعلی آله واصحابه الذین هم کانوا هداة الی التصدیق
بالقلب والاقرار باللسان لاسیما علی الارکان الاربعة للدین القویم کساهم الله تعالی ثیاب المغفرة والرضوان

اما بعد سالکان مسالک شرع متین و واردان موارد شرع مبین را مژده باد که درین زمان فرحت توامان گنج آن
زبده ادوار وارثو الخم با عمده اسبا ریبا تا هم عجالهٔ نافعه که تشنگان زلال رحمت الهی را آب حیات و علائم الرابحه
که لتفسیده لبان هامون جهالت غذا دالی را کوثر نجات هر سطرش که کتاب اسمای فضل و کمال هر ورقش برگ شجره
امانی تمنا آل سواد حرفش سواد بخشای دیدهٔ آسمان بیاضش رشک افزای حور و غلمان بحاشیه لیلای بابین السطورش
باین تمیم بکر وارمجنون گریبان دریده و مطالعه مضامین فیض آگین آن افلاطون بدعوی فهم و ذکا را زبده حروفش
موج و گرداب لجهٔ فصاحت و بلاغت اسطورش سرو سنبل روضهٔ لطافت و براعت یانش **منهاج الرضوان
فی قیام الرمضان** مصنفش هدایة الرحمن الی طریق الرحمة والغفران تصنیف علامه جلیل و ترصیف فهامه نبیل
شفای اسقام جهل و ضلالت احیای اموات علم و درایت آبیار حدائق شریعت غرا رنگ و بهار شقائق طریقت
و ملت بیضا عندلیب حقیقت و عرفان سیاح سالکین مسالک ایمان مشکوة مصابیح معقول و منقول مفتاح
خزائن فروع و اصول معنی درر غرر رسائل محکم موثر لآلی دلائل محمد غواص بحر الرائق علوم سیرآب
نهر الفائق فهوم ذخیرة العقبی مجمع الآفاق محجة السالکین زبدة الواصلین مولانا و مقتدانا هادی مراحل هدا و الی
شاه محمد عبد الرزاق ادام الله ظلال جلاله و افاض علینا زلال هدایته و کماله در غبت لاله زار نظر
ابدی تعیینی مطبع **گلزار محمدی** بجو سرو چمان و برنگ رنج و ریحان با آبیاری اهتمام سراپا تقصیر
محمد وزیر ریشه انطباع دوانیده مطبوع طبائع انام و منظور نظر خواص و عوام گردید

اشتهار

٩٦٢٥

بخدمت اهالیان مطابع و تاجران کتب گزارش است که کتاب هذا بدون اجازت خواجه محمد وزیر صاحب
مالک مطبع گلزار محمدی طبع نفرمایند که حق تصنیف بحکم سرکار داده شد العبد محمد عبد الوهاب ابن مولانا شاه محمد عبد الرزاق عفی عنه

صحتنامہ کتاب منہاج الرضوان فی مسائل قیام الرمضان

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲	۶	تجبون	تحبون	۹	۱۳	ردالمختار	ردالمحتار	۱۵	۹	رسالة	رسالۃ
۳	۴	خبث	خشیت	//	۱۶	میوہم	یوہم	//	۱۴	[illegible]	[illegible]
//	۷	نه	نہ	//	۲۰	وھن	دھن	۱۶	۶	غلیکم	علیکم
//	۱۰	ہے	کہ	//	۲۱	وھن	دھن	۱۴	۴	نحوالعیاذ باللہ	والعیاذ باللہ
۴	۲	۴	رو	۹	۴	ارشدوالی	ارشدوالی	۲۲	۱۵	بامکہ	[illegible]
۵	۱۱	التراویحی	التراویح	//	۷	من کروامن	ممن کرواثم	//	۲۰	الثانیہ	[illegible]
//	۱۲	الفساء	النساء	//	۱۳	ایضا	وقیہ الضیا	۱۹	۲	فالدہ	فائدہ
//	۱۵	سروبات	مرویات	//	۱۴	رکعۃ سبت	رکعۃ الست	//	۱۳	ولا یلیہم اللہ	ولا یلیہم
//	۱۸	ان امر	ان آمر	۱۰	۱۶	بادارہا	ادارہا	//	۱۸	بنام	بناء
۶	۱	نحفرت	تحضرت	۱۱	۵	جاز	جائز	۲۰	۳	للمذنبین	للمذنبین
//	۱۵	صلین	صلیین	//	۱۴	جاز	جائز	//	۵	تثلیث	ثلاثا
۷	۳	بحاعۃ	بجماعۃ	//	۲۱	جاز	جائز	//	۶	تسبیح	[illegible]
//	۵	ہی	ہما	۱۲	۱	ھل	اہل	//	۷	تخالیف	[illegible]
//	۶	لایکرہ	لاتکرہ	//	۱۳	متعلق	متعلق	//	۸	[illegible]	[illegible]
//	۸	شرح المختصر وقایہ	شرح مختصر الوقایۃ	//	۱۰	اصمت التراویح	اصمت التراویح	//	۱۱	ولا بالحسن	ولا بالحسن
//	۱۰	الایکرہ	لایکرہ	//	//	عنا	عنہا	//	۱۴	نیابیہ	شبابیہ
//	۱۴	مارہ	بامراۃ	۱۳	۱۹	شعار للسنۃ	شعار السنۃ	//	۱۹	جاز نکاح	[illegible]
۸	۲	لکرہ	مکرہۃ	۱۴	۱	ضیقکم	صنیعکم	//	۲۱	ولا یترک	[illegible]
//	۳	امۃ	امت	//	۷	والنشا	والنساء	//	//	الختم والغسل	الختم والغسل
//	۸	من لیوہم	یوہم	//	۲۰	تفروش لپس	پس تفرش	۲۱	۲	تمام	[illegible]
//	۱۳	توسطت	توسطت	//	//	در	درمسجد	//	۳	کذ	کذا

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۱	۵	نے المحیطا	نے محیط	۲۳	۱۵	وتحلیع	شخلع	۳۰	۲	خارج کی	خارج تاکید
//	//	المسرخسی	السرخسی	//	۲۱	واو	واوا	//	۱۰	فی الشتیتین	فی التبتین
۲۲	۳	نقل کردہ اند	نقل کردہ	۲۳	۱۲	ولیضیع	ویقع	//	۱۵	صلوۃ	صلوتیۃ
//	۴	کہ ازجائیکہ	کہ ازجائیکہ	//	۱۶	المعتزات	المعتبرات	//	۲۱	قرائۃ	قراۃ
//	۵	الاقرب	بقرب	//	۱۹	متابعۃ	بمتابعۃ	۳۱	۱	الرائح	الرائح
//	۶	الدرسخوان	الدرسخوان	۲۵	۱	شک کردہ	شک کرد	//	۱۰	جیر	خیر
//	۱۲	بتبرک	بتبرک	//	۴	ترک کند	ترک نکند	//	۱۱	المسوید	المسودۃ
	۱۵	یقول	بقول	//	۷	قرائۃ	قراۃ	//	۲۱	اوقضدی	اومقتدی
۲۳	۱	شنوبالابعا	شنوبالابعاس	//	۱۰	قطعہ وتابعۃ	قطعہ وتابعہ	۳۲	۳	زبادہ	زیادہ
//	//	عشس	عشائین	//	//	بعد یسوح	بعدہ رجا	//	۵	ونحیرہا	ونحوہا
//	//	ودریجہا	ودرتیعہا	//	//	قدروس شنا		//	۱۴	حدو	وحدہ
//	۳	دررلغہ	دررکعۃ	//	۱۲	من ارد	من آرد	//	۱۲	عبدالر	عبدالحق
//	۵	وچہر	درچہر	//	۲۰	بوسیتیع	بوستیع	//	۱۴	ترجمہ	ترجمہ
//	//	ستہ کہ سورہ	سہ سورہ	۲۶	۲	جدلس	جالس	۳۳	۱	ی	ہی
//	۶	احد	آمدہ	//	۱۹	لیب	بعد	//	۳	بیاض	بیاض المطلبیہ
//	//	کتفر	اکثر	۲۷	۱۳	قرارہ	قراہ	//	۵	[illegible]	[illegible]
//	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	//	//	[illegible]	[illegible]
//	//	حماد ازابرہیم	حماد ازابراہیم	//	۱۹	الام	الامام	//	۶	[illegible]	[illegible]
//	۹	ازسود	ازاسود	۲۸	۳	دزچینین	وہچنین	//	۹	سحلق	یحلق
//	//	ایکبالاعلا	ربک الاعلی	//	۴	ذکر فی قتادہ	ذکر قاضی خان	//	۱۳	سسم	سلم
//	۱۱	پنج	تسبیح	۲۹	۲۱	غلبۃ	غلبہ	//	۱۲	دلاول	والاول
//	//	وبعض	دربعض	۳۰	۴	عدالذی	عدالای	//	۱۹	بای	برای
//	۱۵	وتکبیر گویان	تکبیر گویان	[illegible]	۵	باجار	باجار	//	۲۱	السین	من سنۃ السیتن